Redactor: CLAUDIU BACÎU
OSWALD SPENGLER
Der Mensch unei die Technik
Beitrag zu einer Philosophie des Lebens

ISBN 973-97662-1-8
OSWALD SPENGLER
OMUL ŞI FILOZOFIA VIEŢII
Traducere de Gheorghe Pascu
EDITURA AION ORADEA - 1996
PREFAŢĂ
în paginile ce urmează prezint un număr mic de idei, preluate dintr-o operă mai mare la care lucrez de ani de zile. Intenţia mea a fost de a proba modul de abordare aplicat în «Declinul Occidentului»1 exclusiv asupra grupului culturilor evoluate, acum asupra premiselor istorice ale acestora şi ale istoriei omului începând cu originile sale. Cu ocazia acelei opere, am observat că majoritatea cititorilor sunt incapabili să păstreze o privire de ansamblu asupra întregii bogăţii de gânduri, pierzându-se de aceea în domenii separate mai familiare lor, văzând restul strâmb sau deloc şi dobândind în consecinţă o imagine falsă atât despre ceea ce spuneam cât şi în privinţa celor despre care se vorbea Convingerea mea a fost şi este că soarta omului va fi înţeleasă numai dacă toate domeniile activităţilor sale sunt

1 Oswald Spengler: Der Untergang des Abendlandes, C.H. Bcck'sche Vcrlagsbuchhandlung, Munchen, 1929, 1930 (n.tr.)

privite simultan şi comparativ fără a se face greşeala de a elucida pagini separate ale existenţei sale pornind doar de la politică, religie sau artă, cu credinţa că astfel totul a fost descoperit. Cu toate acestea, îndrăznesc să fac aici încercarea de a pune câteva întrebări care sunt strâns legate între ele, fiind de-aceea indicate să ofere o impresie preliminară asupra marelui mister al soartei omeneşti.
CUPRINS

TEHNICA O TACTICĂ A VIEŢII
1
Problema tehnicii şi a raportului ei faţă de cultură şi istorie apare abia în secolul 19. Al optsprezecelea, cu scepticismul său temeinic şi cu acea îndoială care este identică cu disperarea, se întrebase cu privire la sensul şi valoarea culturii - o întrebare care a condus la alte întrebări tot mai sfâşietoare, creând astfel temeiurile posibilităţii pentru ca în secolul 20, astăzi, să privim istoria lumii într-adevăr ca pe o problemă.
Pe-atunci, în epoca lui Robinson şi a lui Rousseau, a parcurilor englezeşti şi a poeziei bucolice, omul «originar» fusese văzut ca un fel de oiţă paşnică şi plină de virtuţi, dar care a fost pervertită mai târziu prin cultură. Elementul tehnic era pe de-a-ntregul trecut cu vederea şi, în raport cu consideraţiile morale, nu era privit, în orice caz, ca fiind demn de a fi luat în seamă.

Dar tehnica maşinilor din Europa occidentală, care de la Napoleon încoace a sporit colosal datorită oraşelor-fabrici, a căilor ferate, şi a vapoarelor cu aburi, a impus în cele clin urmă abordarea serioasă a problemei. Ce înseamnă tehnica? Ce sens are ea în cadrul istoriei, ce valoare în viaţa oamenilor, ce importanţă morală sau metafizică? Au existat numeroase răspunsuri la aceste întrebări dar ele pot fi reduse în fond la două.
Pe de o parte erau idealiştii şi ideologii - urmaşii clasicismului umanist al epocii lui Goethe, cei care au dispreţuit lucrurile tehnice şi chestiunile economice ca aflându-se, în genere, în afara şi sub nivelul culturii. Goethe, cu simţul său desăvârşit pentru tot ceea ce înseamnă realul, încercase în partea a doua din Faitst să pătrundă în profunzimile acestei noi lumi a faptelor. Dar deja la Wilhelm von Humbold apare concepţia filologică despre istorie, străină realului, potrivit căreia, în cele din urmă. semnificaţia unei epoci istorice era privită în funcţie de mulţimea tablourilor şi a cărţilor care au apărut în acea vreme. Un conducător dobândea doar atunci însemnătate când se manifesta ca mecena. Ceea ce el însemna în rest nu mai era luat în seamă. Statul era o perturbare permanentă a culturii autentice care se desfăşura în sălile de curs, odăile învăţaţilor
şi în ateliere; războiul, o barbarie incredibilă din vremuri trecute, iar economia ceva prozaic şi stupid peste care se trecea cu vederea, deşi se apela zilnic la ea. A aşeza un mare om de afaceri sau un inginer alături de poeţi şi gânditori era aproape o lezmajestate faţă de cultura «autentică». A se vedea în acest sens «Consideraţiile privind istoria lumii» de Jakob Burckhard. Dar acesta a fost punctul de vedere al celor mai mulţi filozofi de catedră şi chiar al multor istorici, mergând până la literaţii şi esteţii metropolelor actuale care socoteau mai importantă scrierea unui roman decât construirea unui motor de avion. De cealaltă parte se afla materialismul, în esenţa de provenienţă engleză, marea modă a semidocţilor din jumătatea a doua a secolului trecut, a foiletoanelor liberale şi a adunărilor populare radicale, a marxiştilor şi a scriitorilor de literatură etică socială care se considerau gânditori şi poeţi.
Dacă acelora le lipsea simţul pentru real acestora le lipsea într-o măsură uluitoare profunzimea. Idealul era exclusiv utilitatea. Ceea ce-i era util «omenirii» aparţinea culturii, era cultură. Restul era lux, superstiţie sau barbarie.
Dar util era ceea ce servea «fericirii celor mulţi» iar fericirea consta în a nu face nimic. Aceasta este în ultimă instanţă concepţia lui Bentham, Mill şi
Spencer. Ţelul omenirii consta în a-1 degreva cât mai mult posibil pe fiecare individ de-o cât mai mare parte a muncii sale şi de o transfera maşinii. Eliberarea de «mizeria sclaviei salariale» şi egalitatea în amuzament, confort şi «desfătare artistică»
- acel «panem et circenses» al metropolelor universale târzii - încep a se prefigura. Filistinii progresului se entuziasmau de fiecare buton ce punea în mişcare un dispozitiv care, aparent, economisea munca umană. în locul religiei autentice a vremurilor trecute apare entuziasmul plat faţă de «cuceririle omenirii», prin care se înţelegeau exclusiv progresele unei tehnici ce economisea munca şi era făcută să amuze. Sufletul nu intra în discuţie.
Cu puţine excepţii, aceasta nu e pe gustul marilor inventatori şi, de-asemenea, nici a cunoscătorilor problemelor tehnice, ci a spectatorilor, care, ei înşişi, nu pot inventa nimic şi, în orice caz, nu înţelegeau nimic din toate acestea, dar adulmecau ceva în folosul lor. Şi, cu toată lipsa de imaginaţie ce caracterizează materialismul tuturor civilizaţiilor, se elaborează acum o imagine a viitorului - fericirea veşnică pe pământ, un scop final şi o stare perpetuă
- sub auspiciile tendinţelor tehnice ale anilor optzeci, într-o contradicţie demnă de a fi luată în seamă faţă de conceptul progresului ce exclude «stag-
naTea». Astfel au apărut cărţi precum «Vechea şi noua credinţă» de StrauB, «Retrospectivă din anul 2000» a lui Bellamy sau «Femeia şi socialismul» a lui Bebel. Nici un război, nici o diferenţă de rase, popoare, state, religii; nici criminali şi aventurieri, nici conflicte ca urmare a superiorităţii şi a alteri-tăţii, nici ură, nici răzbunare, doar o tihnă nesfârşită de-a lungul tuturor mileniilor. Astfel de nerozii ne mai fac şi astăzi, când trăim fazele finale ale acestui optimism trivial, să ne gândim cu groază la plictiseala înfiorătoare - acel taedium vitae al erei imperiale romane - care acoperă sufletul doar la o simplă lectură a unor astfel de idile care, de fapt, în condiţiile unei realizări doar parţiale, ar conduce la crime în masă şi la sinucideri.
Ambele concepţii sunt astăzi învechite. Secolul 20 s-a maturizat în sfârşit, pentru a pătrunde în semnificaţia ultimă a faptelor din al căror întreg se compune adevărata istorie universală. Nu mai este vorba de a interpreta, potrivit unui gust particular al unor indivizi sau al unor mase întregi, lucrurile şi evenimentele din perspectiva unei tendinţe raţionaliste, a dorinţelor sau speranţelor proprii. In locul lui «aşa trebuie să fie» sau «aşa ar trebui să fie», trece neîndurătorul: aşa este şi aşa va fi. Un scepticism mândru înlocuieşte sentimentalismele secolului trecut Am învăţat că istoria este o realitate, care nu ia în seamă de fel aşteptările noastre.
Tactul fizionomie, cum am denumit eu aceasta1, singurul care te face apt să pătrunzi sensul a tot ceea ce se întâmplă, privirea lui Goethe, privirea cunoscătorilor de oameni înnăscuţi, a cunoscătorilor vieţii şi istoriei, această privire care cuprinde epoci întregi, descifrează semnificaţia mai profundă a trecutului.
Pentru a înţelege esenţa elementului tehnic nu e nevoie să porneşti de la tehnica maşinilor, cu atât mai puţin de la ideea seducătoare că producţia maşinilor şi uneltelor ar fi scopul tehnicii.
în realitate tehnica este străveche. De-asemenea, ea nu este ceva concret istoric, ci un fapt extrem de general. Ea

se extinde mult dincolo de om, în viaţa animalelor, şi anume, a tuturor animalelor. Spre deosebire de plante, din tipul de viaţă al animalelor fac parte: mişcarea liberă în spaţiu, arbitrariul relativ, autonomia faţă de restul întregii naturi, - şi astfel, necesitatea de a se afirma împotriva acesteia, de a conferi propriei existenţe un sens oarecare,

' Untergang des Abendlarules, voi. I, cap. II.

conţinut şi superioritate. Semnificaţia elementului tehnic poate fi înţeleasă doar pornind de la suflet

Căci viaţa capabilă de mişcare liberă a animalelor' este luptă şi nimic altceva, iar tactica vieţii - superioritatea şi inferioritatea lor faţă de «celălalt», fie că este vorba de natura vie sau de cea neînsufleţită - decide asupra istoriei acestei vieţi şi asupra faptului daca destinul ei este de a suferi istoria din partea celorlalţi sau de a fi istorie pentru alţii. Tehnica este tactica întregii vieţi. Ea este forma interioară a procedeului în luptă, aceasta din urmă fiind însăşi viaţa

Iată o altă greşeală ce trebuie evitată aici: tehnica nu trebuie înţeleasă pornind de la unealtă. Importantă nu este producerea lucrurilor, ci maniera de a le utiliza, nu arma, ci lupta. Şi, după cum în războiul modern, tactica, respectiv tehnica de a duce războiul, este elementul decisiv, iar tehnicile de-a inventa, realiza şi aplica armele pot figura numai ca elemente ale procedeului general, tot astfel se întâmplă pretutindeni. Există nenumărate tehnici lipsite de orice fel de unelte: tehnica unui leu care înşeală o gazelă şi tehnica diplomatică, tehnica administrativă ca o menţinere în formă a

' Untergang des Aherulhndes, voi. II, cap. I, începui

statului pentru luptele istoriei politice. Există pro* cedee chimice şi de tehnică a gazelor. Există, în cadrul oricărei lupte pentru o problemă, o tehnică logică. Există o tehnică a penelului, a călăriei, şi a conducerii dirijabilului. Nu este vorba de lucruri, ci întoteauna de o activitate care are un scop. Acest lucru este trecut cu-vederea adeseori chiar în cercetarea preistoriei, care are în vedere mult prea mult obiectele din muzee şi prea puţin nenumăratele procedee care trebuie să fi fost utilizate dar nu au lăsat nici o urmă.

Fiecare maşină serveşte doar unui procedeu şi s-a născut din gândirea legată de acest procedeu. Toate mijloacele de transport s-au dezvoltat pornind de la gândirea ce avea ca obiect mersul cu un vehicul, vâslitul, navigatul, zborul, iar nu pornind de la reprezentarea maşinii sau a bărcii. Metoda însăşi este o armă. De-aceea, tehnica nu este o «parte» a economiei, după cum nici economia, alături de război şi politică, nu este o «parte» de sine stătătoare a vieţii. Toate acestea sunt aspecte ale unei aceleiaşi vieţi însufleţite, aflate în activitate şi în luptă. Dar există totuşi o continuitate între lupta originară a animalelor timpurii şi procedeele inventatorilor şi inginerilor moderni, şi, de asemenea, între arma primitivă şi construirea maşinii cu aju-

torul căreia este dus războiul actual împotriva naturii şi prin care natura este înşelată.

Aceasta se numeşte progres. El a fost marea lozincă a secolului trecut Istoria era privită ca o stradă pe care «omenirea» mărşăluia vitează tot mai departe - adică, în fond, doar popoarele albe, iar dintre acestea, doar locuitorii metropolelor, de fapt, numai cei «civilizaţi».

Dar încotro? Cât timp? Şi ce urmează?

Era cam ridicol acest marş neîncetat spre un ţel la care nu se gândea nimeni serios, pe care nimeni nu căuta a şi-1 imagina clar, nu îndrăznea a şi-1 imagina, pentru că un ţel este un sfârşit Nimeni nu face ceva, fără a se gândi la clipa în care va dobândi ceea ce a vrut. Nu porţi războaie, nu navighezi, nu faci nici măcar o plimbare, fără a te gândi la durată sau la un sfârşit Orice mare creator cunoaşte şi se teme de golul care urmează finalizării unei opere.

Din dezvoltare face parte împlinirea - fiecare dezvoltare are un început, fiecare împlinire este un sfârşit -, tinereţii îi aparţine bătrâneţea, apariţiei trecerea, vieţii moartea Animalul, cu gândirea lui legată de prezent, nu cunoaşte şi nu bănuieşte moartea ca un fapt viitor, ca o ameninţare. El cunoaşte doar frica de moarte în momentul în care

este ucis. Omul însă, a cărui gândire s-a eliberat de constrângerea lui «aici şi acum», care rătăceşte cu gândul peste «ieri» şi «mâine», peste «cândva»-ul trecutului şi al viitorului, o cunoaşte dinainte, şi depinde de profunzimea fiinţei sale şi a felului cum priveşte el lumea dacă va depăşi sau nu frica în faţa sfârşitului. Conform unei legende din vechea Eladă, de la care porneşte şi Iliada, Ahille fusese pus de mama lui să aleagă între o viaţă lungă sau una scurtă, plină de fapte şi glorie, iar el a ales-o pe cea din urmă.

Am fost - şi suntem - prea superficiali şi laşi pentru a suporta caracterul trecător a tot ceea ce este viu. Acest caracter este înveşmântat într-un optimism roz al progresului în care, de fapt, nu crede nimeni; îl ascundem prin literatură şi ne amăgim cu idealuri pentru a nu mai vedea nimic, însă vremelnicia, apariţia şi dispariţia, este forma realului, de la stele, a căror soartă nu poate fi anticipată de către noi, şi până la viermuiala nestatornică de pe această planetă. Viaţa individului - fie el animal , plantă sau om - este la fel de trecătoare precum cea a popoarelor şi culturilor. Orice creaţie este sortită pieirii, fiecare gând, fiecare invenţie, fiecare faptă sunt date uitării. Pretutindeni bănuim evoluţii istorice cu un destin excepţional şi care, până la

armă, au dispărut Ruinele operelor culturilor trecute apar pretutindeni în faţa ochilor noştri. Din hibrisul lui Prometeu, care se avântă spre cer spre a supune omului forţele divine, face parte prăbuşirea Deci ce rost mai are vorbăria despre «veşnicele cuceriri ale omenirii»?

Istoria universală arată cu totul altfel decât şi-o imaginează însăşi epoca noastră. Istoria omului este scurtă în

raport cu istoria lumii vegetale şi animale de pe această planetă - spre a nu mai vorbi de durata de viaţă a lumilor stelare. Ea reprezintă o bruscă ascensiune şi un declin de-a lungul a câtorva milenii, ceva complet lipsit de importanţă în destinul pământului, dar pentru noi, cei care suntem născuţi aici, de o măreţie şi de o forţă tragice. Iar noi, oameni ai secolului 20, ne îndreptăm cu ochii deschişi spre sfârşit Interesul nostru pentru istorie, capacitatea noastră de a scrie istoria, sunt un semn care trădează cursul descendent al drumului. Această înzestrare a cunoaşterii iscoditoare apare, pentru o clipă, numai pe culmile marilor culturi, în trecerea lor spre faza de civilizaţie.

în şi pentru sine, este lipsit de importanţă ce soartă are, printre roiul stelelor «veşnice», această mică planetă care, undeva în spaţiul nesfârşit, îşi urmează pentru scurt timp traiectoria. Cu atât mai neînsemnat este ceea ce se mişcă pentru câteva clipe pe suprafaţa ei. Dar fiecare dintre noi, în şi pentru sine un nimic, este, pentru o clipă extrem de scurtă - cât durata unei vieţi - proiectat în această viermuiala. Tocmai de aceea, această lume în miniatură, această «istorie universală» sunt pentru noi atât de importante. Mai mult, este destinul fiecăruia ca, prin naşterea sa, să fie nu numai proiectat în această istorie universală în genere, ci şi într-un anumit secol, într-o anumită ţară, etnie, religie, într-o anumită stare socială. Nu putem alege să vrem a fi fiul unui ţăran egiptean care a trăit pe la 3000 î.Chr., al unui rege persan sau al unui vagabond din zilele noastre. Acestui destin - sau acestui accident - trebuie să i ne supunem. El te condamnă la anumite situaţii, intuiţii şi realizări. Nu există un «om în sine» cum pălăvrăgesc filozofii, ci numai oameni aparţinând unei epoci, unui loc, sau unei rase, cu un fel de-a fi personal care se impune sau piere în lupta cu o lume dată, în timp ce universul continuă să existe în jur divin şi imperturbabil. Această luptă este viaţa, şi anume în sensul lui Nietzsche, ca o luptă ce-şi are originea în voinţa de putere, crudă, neîndurătoare, o luptă fără milă.

ERBIVORE ŞI ANIMALE DE PRADĂ

3

întrucât omul este un animal de pradă. Gânditori subtili ca Montaigne şi Nietzsche au ştiut-o dintot-deauna. înţelepciunea vechilor basme şi proverbe a tuturor popoarelor agricole şi nomade, convingerea maliţioasă a marilor cunoscători de oameni - conducători de stat, generali, oameni de afaceri, judecători - la apogeul unei vieţi împlinite, disperarea unor reformatori ai lumii care au eşuat şi ocara preoţilor furibunzi, toate erau departe de a dori să ascundă ori să tăgăduiască acest lucru. Doar gravitatea solemnă a filozofilor idealişti şi-a altor teologi nu a avut curajul să accepte ceea ce, în ascuns, se ştia destul de bine. Idealurile sunt laşităţi. Şi totuşi, din operele lor s-ar putea strânge o colecţie nostimă de maxime pe care ei le-au scăpat uneori despre bestia om. Dar această idee trebuie în fine luată în serios. Scepticismul, ultima atitudine filozofică posibilă

pentru această epocă, şi singura demnă de ea, nu ne mai permite să ocolim subiectul. Totuşi, şi tocmai de aceea, sunt împotriva opiniilor care s-au dezvoltat pornind de la ştiinţele naturii din secolul trecut. Examinarea anatomică şi clasificarea lumii animale sunt dominate - corespunzător originii lor - în întregime de puncte de vedere materialiste. Chiar dacă imaginea corpului, aşa cum se prezintă el ochiului omenesc, şi numai acestuia, şi, în plus, a corpului disecat, preparat chimic sau supus experienţelor, ar conduce la un sistem precum cel întemeiat de Linne şi aprofundat din perspectivă paleontologică de şcoala lui Darwin - un sistem de amănunte optice cu caracter static -, alături există totuşi o cu totul altă ordine, nesistematică, a felurilor de viaţă, care se relevă doar empatiei fără pretenţii savante şi înrudirii resimţite în interior dintre EU şi TU, aşa cum o cunoaşte fiecare ţăran, dar şi fiecare poet sau artist autentic. îmi place să reflectez la fizionomia1 felurilor de viaţă animală, la formele sufletului animal şi îi las pe zoologi să sistematizeze alcătuirea corpului. Astfel rezultă o cu totul altă ierarhie - a vieţii, iar nu a corpului.

O plantă trăieşte, deşi este o fiinţă doar într-un sens restrâns1. în realitate, viaţa se află în ea sau în jurul ei. «Ea» respiră, se alimentează, se înmulţeşte, şi totuşi este, de fapt, doar teatrul acestor procese care, împreună cu cele ale naturii înconjurătoare, cu ziua şi noaptea, cu lumina soarelui şi fermentaţia solului, formează o unitate, astfel încât planta însăşi nu poate să vrea sau să aleagă. Totul se petrece cu ea sau în interiorul ei. Ea nu-şi caută nici locul, nici hrana, nici planta cealaltă cu care să zămislească urmaşi: nu se deplasează, ci o mişcă vântul, căldura şi lumina.

Dincolo de acest mod de viaţă se ridică acum viaţa capabilă de mişcare liberă a animalelor — dar în două trepte. Există o specie, în cadrul tuturor genurilor anatomice, de la animalul originar monocelular până la păsările înotătoare şi mamiferele copitate, a cărei viaţă depinde, pentru a supravieţui, de hrana pe care o oferă lumea nemişcată a plantelor. Acestea nu fug şi nu se pot apăra.

Dar deasupra se ridică o a doua specie de vieţuitoare, animale care trăiesc devorând alte animale, a căror viaţă constă în a ucide. Aici prada însăşi este foarte mobilă, în stare să lupte şi bogată în şiretenii de tot felul. Această viaţă, de-asemenea,

' Unterg. d. Abeiull. voi. I, cap II §§ 4-5.

1 Unterg. d. Aberull. voi. II, p. I şi urm.

este răspândită prin toate genurile sistemului. Fiecare picătură de apă este un câmp de bătălie, iar noi, cei care

avem lupta din teritoriu atât de constant în faţa ochilor încât îi uităm evidenţa, ba chiar şi prezenţa, privim astăzi cu groază cum formele fantastice ale adâncurilor oceanului duc o viaţă în care ucizi sau eşti ucis.
Animalul de pradă este forma cea mai înaltă a vieţii capabile de mişcare liberă. Aceasta înseamnă maximumul de libertate faţă de alţii şi faţă de sine, de răspundere proprie şi de singurătate, necesitatea extremă de a te afirma luptând, cucerind, distrugând. A fi un animal de pradă conferă tipului reprezentat de om o semnificaţie deosebită. Un erbivore este, conform destinului său, o pradă şi caută să se sustragă acestei fatalităţi prin fugă, fără luptă. Un carnivor trăieşte din pradă. Una dintre aceste forme de viaţă este, în esenţă, defensivă, cealaltă ofensivă, crudă, destructivă. Până şi tactica mişcării le deosebeşte: pe de o parte obişnuinţa de a se refugia, alergarea rapidă, goana în linii frânte, ocolul şi ascunderea, pe de alta mişcarea în linie dreaptă a atacului, săritura leului, sagetarea vulturului. Există o şiretenie, un fel de a înşela în stilul celui puternic sau al celui slab. Inteligente în sens uman, inteligent-active, sunt doar animalele de
pradă Erbivorele, în comparaţie, sunt proaste; nu numai porumbeii «fără prihană» şi elefantul, dar chiar şi speciile cele mai nobile de copitate: taurul, calul, cerbul, care doar în furia oarbă a excitaţiei sexuale sunt capabile să lupte, lăsându-se în rest îmblânzite şi conduse de un copil.
Diferenţierii prin mişcări i se adaugă mai pregnant aceea prin organele de simţ. Iar odată cu simţurile diferă şi modul de a avea «o lume». în şi pentru sine fiecare fiinţă trăieşte în natură, într-un mediu pe care fie îl scrutează, fie i se lasă observat sau nu. Abia prin felul tainic, inexplicabil pentru gândirea umană, al relaţiilor pe care animalul le întreţine cu ambianţa sa prin intermediul simţurilor tactile ce ordonează şi percep, ambianţa devine un mediu al unei fiinţe oarecare'. Erbivorele superioare sunt dominate, alături de auz, mai ales de capacitatea de adulmecare, însă animalele de pradă superioare domină prin ochi. Adulmecarea este simţul veritabil al apărării. Nasul simte provenienţa şi distanţa pericolului şi conferă astfel refugiului o direcţie precisă.
însă privirea animalelor de pradă este îndreptată spre ţintă. Deja prin aceea că perechea de ochi a
' v. Oxkiill, Biologische Weltanschaiiung, 1913, p 67 şi urm.
animalelor mari de pradă se poate fixa - ca la om - asupra unui punct din jur, e dată posibilitatea de a prinde prada în privirea ostilă se află deja soarta inevitabilă a victimei, saltul clipei următoare. Fixarea ochilor orientaţi înainte şi paralel este însă echivalentă cu apariţia lumii, în sensul în care o înţelege şi omul, ca imagine, ca lume înaintea ochilor săi, ca lume nu numai a luminii şi a culorilor, ci mai ales a distanţelor, a spaţiului în care au loc mişcările şi în care obiectele ocupă anumite puncte. în acest fel de a vedea, propriu doar celor mai nobile animale de pradă - erbivorele, de exemplu copitatele, au ochii aşezaţi lateral, prin fiecare având o altă percepţie, lipsită de perspectivă - există deja ideea de a stăpâni. Imaginea lumii este aceea a mediului dominat de ochi. Ochiul animalului de pradă fixeaxă obiectele în funcţie de poziţie şi distanţă. El cunoaşte orizontul. El măsoară în cadrul acestui câmp de bătălie obiectele şi condiţiile atacului. Adulmecarea şi fixarea vizuală - căprioara şi eretele - se manifestă precum faptul de a fi sclav şi cel de a fi stăpân. în această privire amplă, liniştită, se află un nesfârşit sentiment al puterii, un sentiment al libertăţii izvorât din superioritate şi care se sprijină pe o mai mare forţă, precum şi pe certitudinea de a nu fi prada nimănui. Lumea însăşi este
26
prada, şi din acest fapt s-a născut, în ultimă instanţă, cultura umană.
în final, această realitate a superiorităţii înnăscute s-a adâncit atât spre exterior, în lumea din lumină cu întinderile ci nesfârşite, cât şi spre interior, în alcătuirea sufletească a animalelor puternice. Sufletul, acel ceva enigmatic pe care îl simţim la auzul acestui cuvânt şi a cărui esenţă nu este accesibilă nici unei ştiinţe, scânteia divină din acest corp viu care trebuie să domine sau să se supună în această lume divin-cumplită şi divin-nepăsătoare: ceea ce noi oamenii simţim ca suflet, în noi şi în ceilalţi, este polul opus al lumii din lumină aflate în jurul nostru, şi în care gândirea şi intuiţia umană presupun bucuros un suflet universal. Sufletul este cu atât mai puternic conturat, cu cât fiinţa respectivă este mai singuratică, cu cât mai decisă îşi alcătuieşte ea o lume pentru sine, împotriva lumii întregi din jur. Care este opusul sufletului unui leu? Sufletul unei vaci. Erbivorele înlocuiesc sufletul puternic şi singular prin numărul lor mare, prin turmă, simţirea comună şi activitatea în masă. Dar cu cât ai mai puţină nevoie de ceilalţi, cu atât eşti mai puternic. Un animal de pradă este duşmanul tuturor. El nu tolerează în teritoriul său nici un egal - noţiunea regală a proprietăţii îşi are aici originea.
27
Proprietatea este domeniul în care îţi exerciţi puterea neîngrădită, câştigată prin luptă şi apărată împotriva semenilor, o putere impusă victorios. Ea nu este un drept asupra unui simplu avut, ci stăpânirea suverană a acestuia.
Există, dacă luăm bine aminte, o etică a animalului de pradă şi una a erbivorului. Nimeni nu poate schimba acest fapt. El este forma interioară, sensul, tactica întregii vieţi, - o realitate efectivă. Viaţa poate fi distrusă, nu însă şi transformată în felul ei de-a fi. Un animal de pradă domesticit, captiv - fiecare grădină zoologică oferă exemple în acest sens - este ciuntit sufleteşte, bolnav de lume, distrus în interior. Există animale de pradă care mor de foame de bunăvoie când sunt captive. Erbivorele nu renunţă la nimic devenind animale domestice.
Aceasta este diferenţa între destinul erbivorelor şi destinul animalelor de pradă. Unul ameninţă doar, celălalt dăruieşte deopotrivă. Cel dintâi te apasă, te reduce şi te face laş, pe când cel din urmă, te înalţă prin putere şi izbândă, prin mândrie şi ură. Pe acela îl suporţi, acesta eşti tu însuţi. Lupta naturii interioare împotriva naturii

exterioare nu mai este resimţită ca o nenorocire - precum şi-au imaginat Schopenhauer şi Darwin acea struggle for life -, ci ca un sens major al vieţii, un sens care o înno-
28
bHează; aşa a înţeles Nietzsche al său amor fati Iar omul aparţine acestei specii.
4
El nu este un ins «bun de la natură» şi prost, nici o semimaimuţă cu tendinţe tehnice, aşa cum 1-a descris Haeckel şi 1-a pictat Gabricl Max1. Acestei caricaturi i se adaugă în plus şi umbra plebee a lui Rousseau. Dimpotrivă, tactica vieţii sale este cea a unui animal de pradă superb, curajos, şiret şi crud, care trăieşte atacând, ucigând şi distrugând. El vrea să fie stăpân de când există.
Deci este «tehnica» într-adevăr mai veche decât omul? Nu, totuşi nu. Există o diferenţă enormă între om şi toate celelalte animale. Tehnica acestor animale este o tehnică a speciei. Ea nu este inventivă, nu poate fi învăţată şi nici nu se poate dezvolta. Specia albinelor, de când există ea, şi-a construit fagurii aşa cum o face astăzi, şi-i va construi aşa.
niştilor l-a adus în fi un act pripit şi i   darvvinist: Dvr
' Doar furia sistematică şi clasificatoare a ar apropierea maimuţei, ceea ce se vădeşte astă/ superficial. A se vedea Klaatscli, el însuş Wvnh-zunv, tler Mvtmhheit, 1920, p. 29 şi urm. Tocmai în cadrul «sistemului» omul e situat periferic, în exteriorul oricărei ierarhii: în multe privinţe alcătuirea corpului său este toarte primitivă, pe când în altele ea este un fenomen tio excepţie. Dar pe noi - întrucât ne ocupăm de viaţa lui - nu ne interesea/ă acest fapt. în destinul său el este sufleteşte un animal de pradă.
29
până va dispărea Aceştia îi aparţin tot atât cât forma aripilor şi culorile corpului. Doar punctul de vedere anatomic al zoologiei separă forma corpului de modul de viaţă. Dacă se porneşte de la forma interioară a vieţii, iar nu de la cea a corpului, atunci această tactică a vieţii şi alcătuirea trupului reprezintă unul şi acelaşi lucru, ambele fiind expresia unei realităţi organice. «Specia» nu este o formă a ceea ce se vede ca fiind în repaos, ci a motilităţii, şi nici a lui «a fi astfel», ci a lui «a face astfel». Forma corpului este forma corpului activ.
Albinele, termitele, castorii ridică construcţii uimitoare. Furnicile au cunoştinţă despre cultura plantelor, construirea drumurilor, sclavie şi arta războiului. îngrijirea puilor, dispozitivele de fortificare şi migraţiile planificate sunt larg răspândite. Tot ceea ce poate omul a fost atins deja de câte o specie de animale. Este vorba despre tendinţe care, în viaţa capabilă de mişcare autonomă, dormitează, în general, sub forma unor posibilităţi. Omul nu realizează nimic din ceea ce viaţa ca întreg nu poate atinge.
Şi totuşi, în fond, toate acestea n-au absolut nimic de-a face cu tehnica umană. Tehnica speciei este imuabilă. Aceasta este semnificaţia cuvântului «instinct». Deoarece «gândirea» animală este prinsă în nemijlocirea lui «acum şi aici», neştiind nimic
despre trecut şi viitor, ea nu are nici experienţă şi nici nu cunoaşte grija Nu este adevărat că femelele animalelor «îşi fac griji» pentru puii lor. Grija este un sentiment care presupune o cunoaştere orientată spre depărtări, spre ceea ce va veni, după cum regretul este o cunoaştere a ceea ce a fost. Un animal nu poate urî şi nici nu poate fi disperat. îngrijirea puilor — ca orice altceva — ţine de un impuls obscur şi inconştient în cazul multor forme de viaţă. Ea aparţine speciei, iar nu fiinţei individuale. Tehnica speciei nu este doar imuabilă ci şi impersonală, ^însă tehnica umană, şi numai ea, este independentă de viaţa speciei umane. Este singurul caz în întreaga istorie a vieţii în care fiinţa individuală părăseşte constrângerea speciei. Trebuie să reflectezi foarte mult pentru a înţelege caracterul extraordinar al acestui fapt. Tehnica în viaţa omului este una conştientă; ea ţine de voinţă, se poate modifica având un caracter personal şi inventiv; se deprinde şi este mereu îmbunătăţită. Omul a devenit creatorul tacticii sale de a trăi. Aceasta reprezintă atât măreţia cât şi fatalitatea care-1 constrânge. Iar forma internă a acestei vieţi creative este ceea ce numim cultură sau a avea cultură, a crea cultură, a suferi datorită culturii. Creaţiile omului sunt, într-o formă personală, expresia acestei existenţe, f
APARIŢIA OMULUI: MÂNA ŞI UNEALTA
5
De când există acest tip al animalului de pradă inventiv? Altfel spus: de când există omul? Ce este omul? Prin ce a devenit om?
Iată răspunsul: prin dezvoltarea mâinii. Aceasta este o armă fără egal în lumea vieţii care se poate mişca liber. Comparaţi-o cu laba, ciocul, coarnele, dinţii şi înotătoarele cozii altor fiinţe. Pe de-o parte, la nivelul ei, simţul tactil se concentrează până-ntr-atât încât o putem aproape aşeza, ca organ tactil, alături de organul văzului şi al auzului. Ea nu numai că distinge între cald şi rece, solid şi lichid, tare şi moale, dar recunoaşte, mai ales, greutatea, forma şi locul opunerii rezistenţei, pe scurt, obiectele din spaţiu. Dar, dincolo de aceasta, în ea se adună atât de complet activitatea vieţii, încât, simultan, întreaga poziţie şi mişcare a corpului s-au dezvoltat în consecinţă. Nu există nimic în lume care să poată fi comparat cu acest organ tactil şi activ. Ochiului animalului de pradă, care domină lumea «teoretic», i se adaugă mâna omului ca stăpânitoare practică.
Ea trebuie să fi apărut instantaneu în comparaţie cu ritmul curenţilor cosmici, subit ca un fulger, ca un cutremur, şi, ca tot ceea ce este decisiv în cursul lumii - creatoare de epocă, în sensul cel mai profund Trebuie, de-

asemenea, să ne desprindem în această privinţă de intuiţiile secolului trecut legate de noţiunea de «evoluţie», aşa cum există ele de la cercetările geologice ale lui Lyell încoace. Schimbarea lentă, flegmatică corespunde firii engleze, iar nu naturii. Pentru a o argumenta, s-a jonglat cu milioane de ani, deoarece, în spaţiile temporale măsurabile, nu s-a ivit nimic de acest gen. Dar noi n-am putea diferenţia nici un fel de straturi geologice, dacă ele n-ar fi fost separate de catastrofe necunoscute în ceea ce priveşte natura şi originea lor, şi nici o specie de animale fosile, dacă ea n-ar fi apărut brusc, păstrându-se neschimbată până la dispariţia ei. Despre «strămoşii» omului nu ştim nimic, în ciuda tuturor căutărilor şi a comparaţiilor anatomice. Din momentul în care apare scheletul uman omul este aşa cum este el şi astăzi. Omul de «Neandertal» poate fi văzut în fiecare adunare populară. De asemenea, este cu totul imposibil ca mâna, mersul vertical, poziţia capului ş.am.d să se

fi dezvoltat succesiv şi una datorită celeilalte. Toate acestea au apărut împreună şi dintr-odată.1 Istoria universală evoluează din catastrofă în catastrofă, indiferent dacă o putem înţelege şi explica, sau nu. Aceasta se numeşte astăzi mutaţie, după H. de Vries2. Este vorba de o transformare interioară care cuprinde brusc toate exemplarele unei specii, fireşte fără cauză, ca tot ceea ce se petrece în realitate. Este ritmul misterios al realului.
Dar nu numai mâna, mersul şi ţinuta omului trebuie să se fi format simultan, ci tot aşa, - iar până acum n-a observat nimeni aceasta - mâna şi unealta. Mâna neînarmată, luată ca atare, nu are nici o valoare. Ea solicită arma, pentru a fi ea însăşi armă. Aşa după cum unealta s-a format pornind de la forma mâinii, invers, mâna s-a format în legătură cu forma uneltei. Nu are nici un sens a vrea să le separi temporal. Este imposibil ca mâna, o dată for-
' Şi, în general, această «evoluţie»! Darwiniştii spun că posedarea unor arme atât de deosebite a favorizat şi a menţinut specia în lupta pentru existenţă. Dar abia arma gata formată ar fi un avantaj; cea aflată în dezvoltare - şi această dezvoltare trebuie să fi durat milenii - este o povară nefolositoare care ar trebui să determine contrariul. Şi cum este imaginat începutul unei astfel de dezvoltări? Această vânătoare de cauze şi efecte, care sunt, în cele din urmă, forme ale gândirii umane şi nu ale devenirii lumii, este destul de nesăbuită dacă se crede că astfel se poate pătrunde în misterele lumii.
*Die Mutatkmstheorie (1901-1903).
mată, să fi fost activă fără unealtă, chiar şi pentru scurt timp. Vestigiile cele mai timpurii ale omului şi ale uneltelor sale sunt la fel de vechi.
Insă ceea ce s-a divizat, dar nu temporal, ci logic, este procedeul tehnic, şi anume, în ceea ce priveşte realizarea armei şi utilizarea ei. Aşa după cum există o tehnică a realizării unei viori şi o tehnică de a cânta la vioară, există şi o artă a construcţiei navale şi o artă a navigării, o abilitate în construirea arcului şi o îndemânare în a trage cu el. Nici un alt animal de pradă nu-şi alege arma. Omul însă nu numai c-o alege, dar o şi realizează conform ideilor lui. Astfel el a câştigat un avantaj copleşitor în lupta împotriva semenilor săi, împotriva altor animale, împotriva naturii întregi.
Aceasta este eliberarea de constrângerea speciei, ceva unic în istoria întregii vieţi de pe această planetă. Astfel s-a născut omul./El a reuşit în cel mai înalt grad să desprindă viaţa lui activă de condiţiile corpului său. Instinctul speciei există în continuare cu toată forţa sa, dar din el s-a desprins o gândire şi o acţiune bazate pe gândirea individului, care nu mai stă sub blestemul speciei. Această libertate este o libertate de a alege. Fiecare îşi confecţionează propria armă în funcţie de priceperea proprie şi de considerentele propriiJ Numeroasele

descoperiri privind piese greşit confecţionate şi aruncate, stau şi astăzi mărturie privind efortul acestei incipiente «acţiuni reflectate».
Dacă totuşi piesele sunt atât de asemănătoare încât pe baza lor - cu o legitimitate îndoielnică - se fac diferenţieri între «culturi» ca Acheuleen şi Solutreen, efectuând comparaţii temporale în cele cinci continente - desigur în mod ilegitim -, aceasta se datorează faptului că eliberarea de constrângerea speciei acţionează mai întâi doar ca o mare posibilitate, fiind la început departe de a reprezenta un individualism efectiv. Nimeni nu vrea să facă pe originalul. Cu atât mai puţin se gândeşte cineva să imite pe un altul. Fiecare gândeşte şi lucrează pentru sine, dar viaţa speciei este atât de puternică, încât rezultatul este totuşi pretutindeni asemănător - aşa cum, în fond, se întâmplă şi astăzi.
«Gândirii ochiului», privirii inteligente şi pătrunzătoare a marilor animale de pradă, li se adaugă astfel «gândirea mâinii». Pornind de la cea dintâi s-a dezvoltat gândirea teoretică, aceea care cercetează şi contemplă, «reflectarea», «înţelepciunea», iar de la cea din urmă spiritul practic şi cel activ, şiretenia, «inteligenţa» propriu-zisă. Ochiul cercetează cauza şi efectul, mâna lucrează după principiile mijlocului şi a scopului. Că un lucru foloseşte sau nu unui scop, - respectiv judecata de valoare a celor activi - n-are nimic de-a face cu ceea ce este adevărat sau fals, cu valorile celui care contemplă, cu adevărul. Scopul este un fapt, corelaţia dintre cauză şi efect, un adevăr1. Astfel s-au format atât de diversele moduri de gândire ale omului însetat de adevăr - preotul, învăţatul, sau filozoful - şi cele ale omului activ - politicianul, generalul, omul de afaceri. De atunci şi până astăzi mâna strânsă pumn, aceea care porunceşte şi impune, este expresia unei voinţe. De-aceea interesul pentru maniera de a scrie, cât şi pentru configuraţia mâinii. De-aceea felul de a se exprima susţinut de mâna grea a

cuceritorului, sau de cea norocoasă a omului de afaceri, de aceea pecetea sufletească a mâinii criminalului ori a artistului.
Datorită mâinii, armei şi gândirii personale, omul a devenit creativ. Tot ceea ce realizează animalele rămâne în cadrul activităţii speciei, fără a le îmbogăţi existenţa Omul însă, animalul creativ, a răspândit peste lume o bogăţie de gândire inventivă şi de fapte care-1 îndreptăţeşte să-şi denumească scurta sa istorie «istoria universală», şi «umanitate» mediul care-1 înconjoară, considerându-1 pe acesta,
1 Untergang des Abendlandes, voi. I, cap. II, § 16, voi. II, cap. III § 6.

împreună cu întreg restul naturii, drept fundal, obiect şi mijloc.
însă activitatea mâinii care gândeşte o numim faptă. Activitatea ţine şi de existenţa proprie animalelor, fapta doar de aceea a omului. Nimic nu este atât de relevant pentru această distincţie ca luarea în stăpânire a focului. Observi, ca om, cum apare focul - cauză şi efect. Multe animale îl văd şi ele. însă numai omul născoceşte un procedeu pentru a-1 produce - scop şi mijloc. Nici o altă faptă nu oferă atât de mult imaginea creativităţii. Aceasta este fapta lui Prometeu. Unul din fenomenele cele mai stranii, mai violente şi mai misteroase ale naturii - fulgerul, pădurea în flăcări, un vulcan -este trezit la viaţă de omul însuşi împotriva întregii naturi. Şi cât de mult trebuie să fi fost afectat sufletul când a privit întâia dată flacăra pe care a aprins-o el însuşi!
Sufletul propriu-zis al omului s-a constituit sub puternica impresie a faptei individuale, libere şi conştiente, faptă care se desprinde din «activitatea speciei», având un caracter uniform, instinctual şi de masă. Foarte singuratic, chiar în comparaţie cu sufletul celorlalte animale de pradă, el susţine
privirea mândră şi melancolică a celui ce-şi cunoaşte destinul, cât şi sentimentul forţei nestăpânite din pumnul obişnuit să acţioneze, fiind duşmanul tuturor pentru că, prin crimă şi ură, este decis să învingă sau să moară. Acest suflet este mai adânc şi mai încărcat de suferinţă decât al oricărui alt animal. El se află într-o opoziţie ireconciliabilă cu lumea întreagă, de care este separat datorită propriei naturi creative. Este sufletul unui revoltat Omul începuturilor îşi face adăpostul singuratic ca o pasăre de pradă. Chiar dacă un număr oarecare de «familii» se strâng într-o haită, aceasta are loc în forma cea mai simplă. Nu poate fi vorba încă de triburi, şi cu atât mai puţin de popoare. Haita este o reuniune întâmplătoare de câţiva bărbaţi care întâmplător nu se războiesc, împreună cu femeile şi copiii lor, fără un sentiment care să-i lege, într-o libertate deplină: ea nu reprezintă un «noi», fiind aidoma unei turme oarecare de exemplare ale aceleiaşi specii.
Sufletul acestor însinguraţi puternici este cu totul războinic, neîncrezător şi gelos pe propria-i putere şi pradă. El este pătruns nu doar de patosul «eului», ci şi de patosul pentru «al meu». El cunoaşte beţia sentimentului pe care-1 ai atunci când cuţitul pătrunde în corpul duşmanului şi când mirosul sân-

gelui şi gemetele biciuiesc simţurile triumfătoare. Orice «bărbat» adevărat, chiar în oraşele culturilor târzii, simte uneori într-însul văpaia adormită a acestui suflet originar. Nimic din constatarea lamentabilă potrivit căreia ceva este «folositor» şi «ar economisi munca». Mai puţin încă din sentimentul ştirb al compătimirii, al împăcării, al setei de odihnă. în schimb însă, mândria deplină de a fi temut, admirat şi urât până departe datorită forţei şi norocului propriu, şi impulsul de răzbunare pe tot ceea ce ar putea răni această mândrie chiar şi prin simpla prezenţă, fie că e vorba de fiinţe vii sau de lucruri.
Acest suflet se avântă mai departe într-o înstrăinare tot mai mare faţă de întreaga natură. Armele tuturor animalelor de pradă sunt naturale, doar pumnul înarmat al omului, cu arma realizată, concepută şi aleasă de către acesta, nu este. Aici îşi are începutul «arta» ca noţiune opusă celei de natură. Fiecare procedeu tehnic al omului este o artă şi a fost denumit mereu ca atare: arta de a trage cu arcul şi aceea de a călări, arta războiului, arta de a construi şi a guverna, artele sacrificiului şi ale prezicerii, arta picturii şi a versificaţiei, arta experimentării ştiinţifice. Artificială şi îndreptată împotriva naturii este orice faptă umană, începând cu
luarea în stăpânire a focului şi până la realizările pe care în culturile evoluate le caracterizăm ca fiind artistice. Naturii i se smulge privilegiul creativităţii. «Voinţa liberă» deja nu este nimic altceva decât un act al revoltei. Omul creativ a părăsit uniunea cu natura, îndepărtându-se cu fiecare nouă creaţie, tot mai mult şi mai ostil de ea A sa «istorie universală», este istoria unei separaţii fatale, şi care se adânceşte continuu, între lumea oamenilor şi univers, este istoria unui revoltat care, părăsind poala mamei sale, ridică mâna împotriva ei.
Dar astfel începe tragedia omului, căci natura e mai puternică. Omul rămâne dependent de ea, întrucât natura, dincolo de toate acestea, îl cuprinde şi pe el, creaţia sa Toate culturile mari sunt tot atâtea înfrângeri. Rase întregi, distruse în sine şi prăbuşite, osificate şi descompuse spiritual, rămân ca victime pe câmpul de bătaie. Lupta împotriva naturii este fără speranţă, şi totuşi va fi dus până la capăt

TREAPTA A DOUA: VORBIREA ŞI ACŢIUNEA
7
Nu ştim cât a durat era mâinii înarmate, deci nici de când există omul. Numărul anilor este şi el lipsit de importantă, deşi în zilele noastre se presupune a fi mult prea mare. Nu este vorba de milioane de ani, nici măcar de mai multe sute de mii; oricum trebuie să se fi scurs un număr considerabil de milenii.

Acum însă intervine o a doua schimbare care va face epocă, la fel de subit şi de violent ca prima, transformând radical destinul omului, şi fiind din nou o mutaţie autentică în sensul abia explicat. Cercetarea preistoriei a observat-o de mult. într-adevăr, obiectele care se află în muzeele noastre ne prezintă dintr-odată un alt chip. Apar vasele de lut, urme ale «prelucrării pământului» şi ale «creşterii vitelor» - după cum au fost denumite destul de precar şi mult prea modernist aceste îndeletniciri -construcţii de colibe, morminte, începuturile schimbului de mărfuri. Se prefigurează o nouă lume a
gândirii şi procedeurilor tehnice. Dintr-un punct de vedere muzeal mult prea plat, şi pe baza unei simple ordonări a vestigiilor, au fost separate epoca de piatră mai veche şi cea mai recentă, paleoliticul şi neoliticul. Dar această împărţire realizată în secolul trecut suscită de mult timp o anumită iritaţie, încer-cându-se de zeci de ani înlocuirea ei prin altceva. Expresii ca mezolitic, miolitic, mixoneolitic demonstrează însă că suntem încă legaţi de o clasificare a obiectelor care nu duce nicăieri. Ceea ce se schimbă nu sunt uneltele, ci omul. încă odată: istoria omului poate fi înţeleasă doar dacă se porneşte de la suflet.
Această mutaţie poate fi destul de precis datată, aproximativ către mileniul cinci î.Chr.' Cel mult doua milenii mai târziu se nasc deja culturile evoluate în Egipt şi Mesopotamia. Se observă aici cum ritmul istoriei ia o amploare tragică. înainte, mileniile nu aveau prea mare însemnătate, acum fiecare secol devine important. Piatra care a început a se rostogoli se apropie în salturi tot mai mari de prăpastie.
1 Pc baza cercetărilor lui de Geers asupra straturilor suedeze de lut în formă de benzi: Reallex. d. Vorgeschichte, Voi II (Cronologia dilu-vială).

Dar ce s-a întâmplat? Dacă pătrundem mai adânc în această nouă lume a faptelor umane, observăm curând raporturi foarte dense şi complicate. Toate aceste tehnici se presupun reciproc. Creşterea animalelor domestice impune cultura nutreţurilor, sădirea şi recoltarea plantelor comestibile, presupune prezenţa animalelor de tracţiune şi povară, iar acestea la rândul lor construirea ţarcurilor. Orice tip de construcţie cere realizarea şi transportul materialelor de construcţie, iar comerţul are nevoie de drumuri, de animale de povară şi de ambarcaţiuni.
Ce anume din toate acestea a produs răsturnarea sufletească? Iată răspunsul: fapta planificată şi colectivă. Până în acest moment fiecare om îşi trăieşte viaţa proprie, îşi realizează singur arma şi îşi exercită individual propria-i tactică în lupta zilnică. Nici unul nu are nevoie de celălalt Acest fapt se schimbă subit Noile procedee se întind pe o durată mai mare, uneori chiar de ani - să ne gândim bunăoară la intervalul scurs între tăierea copacilor şi pornirea în larg a vasului construit din aceştia -şi cuprind, de-asemenea, mari distanţe. Ele sunt alcătuite din şiruri de acte individuale riguros ordonate şi din grupuri de activităţi executate paralel.
Aceste procedee de ansamblu presupun însă ca mijloc indispensabil vorbirea prin cuvinte.
Vorbirea cu ajutorul propoziţiilor nu s-a putut forma anterior sau mai târziu. Ea trebuie să se fi format atunci, rapid ca tot ceea ce este decisiv, şi anume, într-o strânsă corelaţie cu noul tip de procedee umane. Acest lucru se poate demonstra
Ce este «vorbirea»?1 Ea este fără îndoială un procedeu menit comunicării, o activitate pe care numeroşi oameni o exercită permanent între ei. «Limba» este doar o abstractizare a acestuia, forma intrinsecă - gramaticală - a vorbirii, inclusiv a formelor cuvintelor. Această formă trebuie să cunoască o răspândire şi să aibă o anumită durată pentru ca o comunicare să aibă loc efectiv. Am arătat altă dată că vorbirea cu ajutorul propoziţiilor e precedată de forme mai simple de comunicare -semne vizuale, semnale, gesturi, strigăte de avertizare şi ameninţare - care se păstrează şi astăzi încă, în sprijinul ei: melodicitatea vorbirii, accentul, jocul mimicii, mişcări ale mâinilor, iar în scrierea de azi, punctuaţia.
1 Pentru cele ce urmează vezi Untergang des Abendlandes voi. II, cap. II, 1: Volker, Rassen, Sprachen.

Totuşi vorbirea «curentă» este, din punctul de vedere al conţinutului, ceva cu totul nou. De la Hamann şi Herder încoace, s-a pus în repetate rânduri întrebarea privind apariţia ei. Faptul că răspunsurile de până acum nu ne satisfac, rezultă din aceea că întrebarea a fost greşit pusă. Originea vorbirii prin cuvinte nu poate fi căutată în activitatea vorbirii ca atare. Aşa au gândit romanticii, străini de realitate ca întotdeauna, cei care au dedus limba din «poezia originară a omenirii» - ba, mai mult, limba era poezia originară a omului: era mit, lirism, rugăciune simultan, iar proza era doar devalorizarea ei ulterioară spre folosul obişnuit al omului. Dar în acest caz forma interioară a limbii, gramatica, structura logică a propoziţiilor ar trebui să arate cu totul altfel. Tocmai limbile primitive cum ar fi cele ale triburilor bantu sau turkmene, manifestă foarte pregnant tendinţa de a face diferenţieri extrem de clare, de pătrunzătoare, şi de indubitabile.'
Dar aceasta duce la greşeala fundamentală a raţionaliştilor, ostili oricărui romantism. Adepţi ai opiniei potrivit căreia propoziţia exprimă o judecată
1 Până într-atât, încât în unele limbi «propoziţia» este un monstru format dintr-un singur cuvânt, în care se exprimă tot ce se doreşte a fi spus prin prefixe şi sufixe clasificatoare aşezate într-o ordine prescrisă.

sau un gând, ei stau la masa lor de scris plină de cărţi, reflectând la propria gândire şi scris. Astfel «gândul» le

pare a fi scopul vorbirii. întrucât obişnuiesc a sta singuri ei uită faptul ascultării ce însoţeşte vorbirea, şi răspunsul care urmează întrebării; ei nu observă că dincolo de «eu» există şi «tu». Când spun «limbă» ei au în vedere discursul, conferinţa sau tratatul. Felul în care ei înţeleg apariţia limbii e monologic şi, de-aceea, fals. întrebarea pusă corect nu este: cum s-a născut vorbirea în cuvinte, ci când? Astfel, curând se clarifică totul. Scopul vorbirii prin propoziţii, de obicei înţeles greşit sau chiar ignorat, se lămureşte dacă luăm în seamă epoca în care începe a se vorbi astfel, adică fluent El apare clar ca lumina zilei în forma alcătuirii propoziţiilor. Vorbirea nu are loc monologic, ci prin dialog, iar şirurile de propoziţii nu se succed ca discurs, ci presupun participarea mai multor oameni sub forma convorbirii. Scopul nu este înţelegerea bazată pe reflectare, ci acordul reciproc prin întrebare şi răspuns. Care sunt deci formele originare ale vorbirii? Ele nu sunt judecata sau enunţul, ci porunca, exprimarea supunerii, constatarea, întrebarea, afirmaţia, negarea. Sunt propoziţii care se adresează mereu altcuiva, iniţial, desigur cu totul lapidare: Fă asta! Gata? Da! Dă-i

drumul! Cuvintele ca denumire a conceptelor1 apar abia ca urmare a scopului propoziţiilor, astfel încât de la bun început bagajul de cuvinte al unui trib de vânători este cu totul diferit de cel al unui sat de crescători de vite sau de cel al unei populaţii de navigatori locuind pe ţărmuri.
La început limba a fost o activitate dificilă2 şi desigur se vorbea doar strictul necesar. Şi astăzi ţăranul este tăcut în comparaţie cu orăşeanul care, datorită obişnuinţei sale de a vorbi, nu se poate abţine, pălăvrăgeşte din plictiseală şi conversează când n-are ce face, fie că are ceva de spus sau na
Scopul iniţial al vorbirii este realizarea unei fapte în funcţie de intenţie, timp, loc şi mijloace. Conceperea clară, univocă a acesteia este primul pas, iar din dificultăţile de a te face înţeles şi de a impune celorlalţi voinţa proprie se naşte tehnica, gramaticală, tehnica formării propoziţiilor şi a tipurilor de propoziţie, a poruncii corecte, a întrebărilor şi a răspunsurilor, tehnica dezvoltării claselor de cuvinte pe baza unor intenţii şi scopuri
1 Conceptul este ordonarea lucrurilor, stărilor, a activităţilor în clase de o generalitate practică. Posesorul de cai nu spune «cal», ci iapă bălană sau mânz negru, vânătorul nu spune «mistreţ», ci vier, scroafă sau gligan.
2Şi, cu siguranţă, adulţii au fost cei care au învăţat mai întâi să vorbească fluent, după cum şi, mult mai târziu, să scrie.
practice, iar nu teoretice. Gândirea teoretică nu participă aproape deloc la apariţia vorbirii prin propoziţii. Orice vorbire are un caracter practic şi pleacă de la «gândirea mâinii».

Fapta colectivă o numim acţiune. Vorbirea şi acţiunea se presupun reciproc, exact aşa ca mâna şi unealta anterior. Vorbirea în grup şi-a dezvoltat forma gramaticală internă în cadrul realizării acţiunilor, iar deprinderea de a acţiona s-a format pe baza metodei de a gândi prin intermediul limbajului. Pentru că a vorbi înseamnă a te împărtăşi altora cu ajutorul gândirii. Dacă vorbirea este o faptă, atunci ea este o faptă spirituală având mijloace senzoriale, în curând ea nu va mai avea nevoie de legătura nemijlocită cu fapta corpului. Căci iată noutatea care, acum, începând cu mileniul 5 î.Chr., face epocă: gândirea, spiritul, intelectul sau oricum s-ar numi acel ceva care s-a emancipat prin limbaj de legătura cu mâna ce realizează activitatea, întâmpină acum sufletul şi viaţa ca o putere în sine. Reflecţia pur spirituală, «calculul», care apare brusc aici, modificând decisiv totul, este aceea că fapta comună are o eficacitate doar ca unitate, aido-

ma unui uriaş care ar întreprinde ceva. Sau cum se exprima Mephisto ironic în Faust:
«Când pot să-mi cumpăr şase armăsari Puterile din ei nu-s ale mele? Alerg grozav, parc-aş avea, prin ele Două duzini de glezne lungi şi tari.»' Animalul de pradă care e omul doreşte să-şi mărească superioritatea în mod conştient, mult dincolo de limitele capacităţii sale corporale. El aduce jertfa voinţei sale de a deţine o putere cât mai mare, tocmai o trăsătură importantă a vieţii sale. Gândirea, calcularea efectului mai mare este ceea ce primează. De dragul acestuia se acceptă a renunţa la o parte din libertatea personală. In interior omul rămâne, în fond, independent. Dar nici un pas înapoi nu se poate face în istorie. Timpul şi, prin urmare, viaţa nu sunt reversibile. Odată deprins cu activitatea în grup şi cu succesele ei, omul e prins tot mai mult în reţeaua acestor legături fatale. Gândirea pragmatică intervine tot mai puternic în viaţa sufletească. Omul a devenit sclavul gândului său.
Pasul făcut de la utilizarea uneltei personale la acţiunea colectivă marchează o creştere enormă a caracterului artificial al procedeelor. Activitatea cu materialele artificiale, olăritul, ţesutul şi împletitul, nu spune încă foarte mult, deşi este mult mai ela-

borată spiritual şi mult mai fost înainte. Dar dincolo de nenumăratele procedee despre care nu mai putem şti nimic, se ridică unele de-o forţă impresionantă a gândului şi care au lăsat urme. Sunt mai ales cele care s-au născut din «ideea de-a construi». Ne sunt cunoscute mine săpate în cremene cu mult înainte de orice cunoaştere a metalelor în Belgia, Anglia, Austria, Sicilia, Portugalia. Vechimea lor urcă, cu siguranţă, până în acele vremuri când puţuri şi galerii, aeraje şi proptele, au fost lucrate cu instrumente făcute din coarne de cerb1. în era

«neoliticului timpuriu» au existat relaţii strânse între Portugalia, Nord-Vestul Spaniei şi Bretania, ocolind Sudul Franţei, după cum şi între Bretania şi Irlanda. Acestea din urmă presupuneau o navigaţie regulată, deci construirea unor ambarcaţiuni puternice de tip necunoscut. Există în Spania coâstrucţii megalitice din piatră cioplită având dimensiuni uriaşe, cu plăci suspendate în greutate de peste 100.000 kg, care adeseori au trebuit aduse de departe şi aşezate la locul lor printr-o tehnică necunoscută nouă. Ne dăm noi oare seama câtă reflecţie, consfătuire, supraveghere, poruncă sunt necesare pentru astfel de acţiuni - pregătiri de

' Reali. ct. Voriţeschichte (Bcrgbau), voi. I.

luni şi ani pentru extragerea şi transportarea materialului, pentru repartizarea sarcinilor în timp şi spaţiu, pentru elaborare planului, prelucrarea şi coordonarea execuţiei? Cât de îndelungată anticipare prin gândire solicită navigaţia oceanică, în comparaţie cu pregătirea unui cuţit de cremene! Deja «arcul compus» care apare în picturile rupestre spaniole din aceste timpuri, solicită pentru realizarea lui din straturi alternative de tendon, corn şi esenţe speciale de lemn, un procedeu complicat I care se prelungeşte vreme de 5-7 ani. Iar «inventarea carului» - aşa cum spunem cu naivitate - câtă gândire, reasamblare şi muncă presupune, începând cu scopul acesteia, drumul, felul «de a | călători», alegerea şi amenajarea şoselei - elemen- ' te la care de obicei nu se gândeşte nimeni - şi până la procurarea şi creşterea animalelor de tracţiune şi ! raţionamentele privind mărimea şi felai sarcinii a cărei asigurare include atât conducerea atelajului cât şi păstrarea acestuia

O lume de creaţii cu totul diferită se naşte din «ideea procreării», respectiv pornind de la creşterea plantelor şi a animalelor, activităţi prin care omul j însuşi înlocuieşte natura creatoare, o imită, o | modifică, o îmbunătăţeşte şi o violează. De când a ! început să cultive plantele, în loc să le culeagă, cu siguranţă că el le-a modificat conştient potrivit scopurilor sale. în orice caz descoperirile relevă specii care n-au putut fi atestate în stare sălbatică. Iar cele mai vechi descoperiri de oase animale care demonstrează creşterea animalelor într-o formă oarecare, arată deja urmările unei «domesticiri» care era, cu siguraţă, parţial voită şi obţinută prin selecţie artificială.1 Se lărgeşte noţiunea de captură a animalului de pradă: nu numai animalul doborât constituie prada şi proprietatea, ci şi turma sălbatică ce paşte liber2, fie că este îngrădită sau nu.3 Ea aparţine cuiva, unui trib sau unui grup de vânători, şi acesta îşi apără dreptul de a o folosi. Aducerea în captivitate a animalelor în scopul creşterii lor (care presupune şi cultivarea mijloacelor de hrană necesare), este doar una din variatele tipuri de proprietate.

Am arătat că apariţia mâinii înarmate a dus la separarea logică a două procedee: confecţionarea şi utilizarea armei. Tot astfel, din acţiunea condusă prin limbaj rezultă separarea celor două activităţi: a

' Hilzheimer, Natiirliche Rassengeschichte cler Haussäugetiere (1926).

2 Precum astăzi zestrea de sălbăticiuni din pădurile noastre.

3 în secolul 19 triburile de indieni mai urmăreau încă marile turme de bizoni, cum o fac şi astăzi acei gauchos din Argentina cu turmele de vite care sunt proprietate privată. Parţial, aşa a apărut nomadismul din viaţa sedentară.

gândirii şi a mâinii. în cadrul fiecărei acţiuni se poate distinge etapa de proiect şi cea de execuţie, iar începând de acum performanţa gândirii practice este faptul cel mai important. Există munca de conducere şi cea de execuţie: ele au devenit, pentru toate timpurile ce vor urma, forma tehnică de bază a întregii vieţi omeneşti.1 Fie că este vorba de vânătoarea unui animal mare sau de construirea unui templu, de o acţiune cu scop războinic sau cu unul agricol, de înfiinţarea unei firme sau a unui stat, de o caravană, o răscoală sau chiar de o crimă, întotdeauna trebuie să existe mai întâi o minte întreprinzătoare, inventivă, care să aibă ideea, să conducă execuţia, care porunceşte, repartizează sarcinile, pe scurt, care e născută pentru a-i conduce pe ceilalţi, cei care n-o pot face. Dar în epoca acţiunii reglate prin limbaj nu există doar două forme ale tehnicii (care de la un secol la altul se separă tot mai pregnant), ci şi două tipuri de oameni, care diferă prin aptitudinile lor pentru una sau alta din acele forme. Există în cadrul fiecărui procedeu o tehnică a conducerii şi o alta a execuţiei, dar este la fel de evident că există cei care sunt înzestraţi spre a comanda şi cei care se supun, subiecte şi obiecte ale procedeelor politice sau eco-

' Untergang des Abendlandes, voi. II, cap. V, § 2,4.

nomice. Aceasta este forma de bază a vieţii umane care, odată cu această transformare, a devenit atât de polimorfa - iar ea nu poate fi înlăturată decât odată cu viaţa însăşi.

Recunoaştem că este împotriva naturii şi artificială - dar, de fapt, aceasta este însăşi «cultura». Poate că ea este o fatalitate - şi în răstimpuri a şi fost cu siguranţă, crezându-se că poate fi înlăturată artificial - dar, cu toate acestea, rămâne un fapt de neclintit A guverna, a decide, a conduce, a porunci reprezintă o artă, o tehnică dificilă care, ca oricare alta, presupune aptitudini înnăscute. Numai copiii cred că regele se culcă cu coroana pe cap, iar sw&oamenii metropolelor - marxiştii, şi literaţii -cred ceva asemănător despre cei care conduc economia. A întreprinde ceva reprezintă o muncă ce face la rândul ei posibilă munca manuală. Tot aşa invenţia, născocirea, calculul, executarea unor procedee noi, constituie o activitate creativă a unor minţi înzestrate, urmată în mod necesar de activitatea executivă a celor necreativi. Aici se situează 1 distincţia, cam demodată, dintre geniu şi talent | Geniul este - literal vorbind1 - forţa creativă, scânteia sfântă din viaţa individului, care, în şirul ge-

1 Vine de la latinescul genius, forţa creativă masculină

neraţiilor, apare şi se stinge enigmatic, aprinzându-se subit o epocă mai târziu. Talentul constituie aptitudinea pentru sarcinile concrete, şi care prin tradiţie, învăţare, exerciţiu, dresaj poate dobândi o puternică eficacitate. Talentul presupune geniu pentru a putea fi aplicat, iar nu invers.
Există, în sfârşit, o diferenţă naturală între oamenii născuţi pentru a domina şi cei născuţi pentru a servi, între conducători şi conduşi ai vieţii. Ea există ca atare, iar în vremurile sănătoase şi cu populaţii sănătoase oricine o recunoaşte spontan ca fapt, deşi în secolele de decadenţă cei mai mulţi se străduiesc să o conteste sau să o neglijeze. Dar tocmai susţinerea permanentă a «egalităţii naturale a tuturor» dovedeşte că aici se urmăreşte refutarea acestui adevăr.
Acţiunea reglată prin limbaj e corelată cu o pierdere masivă a libertăţii - vechea libertate a animalului de pradă - atât pentru conducători cât şi pentru cei conduşi. Ambele categorii devin atât din punct de vedere spiritual şi sufletesc, cât şi în ceea ce priveşte corpul şi viaţa lor întreagă, membri ai unei unităţi mai largi. Iată ceea ce numim organizare. Ea este o restrângere a vieţii în cadrul unor
56
forme fixe, acel a-fi-în-formă pentru acţiuni de orice tip. Odată cu fapta colectivă are loc pasul hotărâtor de la existenţa organică la cea organizată, de la viaţa în grupuri naturale la aceea în grupuri întemeiate artificial, de la haită la popor, trib, breaslă şi stat
Din luptele dintre indivizi specifice animalelor de pradă s-a dezvoltat războiul - o acţiune a unui trib împotriva altuia, cu conducători şi supuşi, cu marşuri organizate, atacuri şi bătălii. Odată cu distrugerea învinsului se naşte legea, impusă apoi acestuia. Dreptul uman este întotdeauna dreptul celui mai puternic, căruia cel slab trebuie să i se supună1, iar acest drept, în contextul relaţiilor dintre triburi şi gândit în perspectivă, este «pacea». O astfel de pace există şi în interiorul tribului, pentru ca acesta să-şi menţină disponibile forţele necesare unor obiective exterioare: statul înseamnă ordinea internă a unui popor în scopuri externe. Statul este, ca formă şi ca posibilitate, ceea ce este istoria unui popor ca realitate.2 Istoria însă este istoria războiului, atât în trecut cât şi astăzi. Politica este - ca luptă cu arme mai spirituale - doar surogatul efemer al războiului. Iniţial, mulţimea bărbaţilor dintr-un popor reprezen-
' Untergang des Abendlandes, Voi. II, Cap. 1,8 15; Cap. IV § 6. 2 Ibid.
ta armata acestuia Specificul animalului de pradă liber a trecut, în ceea ce priveşte aspectele sale esenţiale, de la individ la poporul organizat - acest animal cu un singur suflet şi nenumărate mâini.' Tehnica de a guverna, aceea a războiului şi cea diplomatică au o aceeaşi origine precum şi - în toate epocile - o strânsă înrudire interioară. Există popoare a căror rasă puternică a păstrat specificul animalului de pradă, popoare de stăpâni, şi de tâlhari, popoare de jefuitori care îndrăgesc lupta împotriva omului şi care lasă pe seama celorlalţi lupta de tip economic împotriva naturii pentru a o exploata şi supune. Odată cu navigaţia apare pirateria, cu nomadismul atacul asupra căilor comerciale, cu ţărănimea transformarea acesteia în iobagi de către o nobilime războinică.
Pentru că simultan cu organizarea necesară acţiunilor se separă şi latura politică a vieţii de cea economică, orientarea spic putere sau spre a fi pradă. Există nu numai diviziunea în cadrul popoarelor, în funcţie de activităţi, care să includă războinici, meşteşugari, căpetenii şi ţărani, ci şi organizarea unor triburi întregi în scopul unei sin-gure activităţi economice. Deja pe-atunci trebuie să
'Şi cu un singur creier, nu cu mai multe
fi existat triburi formate din vânători, crescători de animale, agricultori, sate de mineri, de olari şi pescari, organizaţii politice ale navigatorilor şi ale negustorilor. Ba mai mult, există popoare de cuceritori care nu desfăşoară o activitate economică. Cu cât e mai dură lupta pentru putere şi pradă, cu atât sunt mai numeroase şi mai severe constrângerile individului prin lege şi forţă.
în triburile specifice acestor începuturi viaţa individuală însemna puţin sau chiar nimic. Trebuie să ne fie limpede - şi saga islandeză ne oferă o imagine clară în această privinţă — că în cursul oricărei expediţii navale peste ocean, la destinaţie sosesc numai o parte din ambarcaţiuni, că la fiecare construcţie monumentală mor o bună parte dintre muncitori, că în perioada de secetă triburi întregi mor de foame - important este să rămână în viaţă doar atâţia cât să reprezinte sufletul întregului. Numărul se reface rapid. Căci nu dispariţia unor indivizi sau chiar a mai multora reprezintă declinul, ci abia disoluţia organizaţiei, a lui «noi». / Or, în această dependenţă reciprocă rezidă tocmai răzbunarea tăcută şi profundă a naturii faţă de fiinţa care i-a smuls privilegiul creaţiei. Acest mic creator ce se opune naturii, acest revoluţionar al universului vieţii, a devenit sclavul creaţiei sale/
59
Cultura - totalitatea formelor de viaţă ce au un caracter artificial şi personal, forme produse de către om - devine o cuşcă cu gratii mult prea strâmte pentru acest suflet nestăpânit Animalul de pradă care a domesticit alte animale, spre a le exploata pentru sine, a căzut în propria-i capcană. Simbolul major al acestei realităţi este însăşi casa omului.
Şi deopotrivă creşterea numerică a omenirii în cadrul căreia individul, neînsemnat, se pierde. Căci înmulţirea populaţiei constituie unul dintre succesele cu urmările cele mai importante ale spiritului întreprinzător al omului. Acolo unde odinioară cutreiera o haită formată din câteva sute de capete, se află aşezat ulterior un popor de zeci de mii1 de oameni. Nu mai există prea multe spaţii în care omul să nu fie prezent Popor se-nvecinează cu popor şi simplul fapt al hotarului, limita propriei puteri, incită străvechile instincte de ură, de a ataca şi de a distruge.

Limita fiecărei specii, inclusiv cea spirituală, este duşmanul de moarte al voinţei de putere.
Nu este adevărat că tehnica umană economiseşte munca. Esenţei tehnicii umane, aflate într-o continuă schimbare, şi având un caracter pesonal, îi
'Iar astăzi sunt înghesuite milioane.
aparţine - spre deosebire de tehnica speciei la animale - faptul că fiecare invenţie conţine posibilitatea şi necesitatea unor noi invenţii, că fiecare dorinţă împlinită trezeşte altele mii, că fiecare triumf asupra naturii incită la altele şi mai mari. Sufletul acestui animal de pradă este nesăţios, iar voinţa sa veşnic neîmpăcată: iată blestemul care apasă asupra acestui tip de viaţă, dar şi măreţia care-i însoţeşte destinul. Liniştea, fericirea, plăcerea sunt necunoscute tocmai exemplarelor celor mai reuşite.Şi nici un inventator n-a prevăzut vreodată corect rezultatul practic al faptei sale. Cu cât munca de conducere este mai fecundă, cu atât este mai mare numărul necesar al mâinilor care să execute. De aceea, captivii triburilor duşmane, în loc să fie ucişi, încep a fi exploataţi din perspectiva forţei lor fizice. Acesta este începutul sclaviei, care trebuie să fie la fel de veche ca şi sclavia animalelor domestice.
Aceste popoare şi triburi, se înmulţesc oarecum într-o manieră inversă. Nu creşte numărul «minţilor», ci acela al mâinilor. Grupul celor cu capacităţi de conducere rămâne restrâns. El reprezintă haita veritabilelor animale de pradă, haita celor înzestraţi ce dispun într-un fel sau altul de turma tot mai mare a celorlalţi.
60
însă chiar şi această stăpânire a celor puţini este foarte îndepărtată de vechea libertate. Acest fapt reiese chiar din vorba celebră a lui Frederic cel Mare: «Eu sunt cel dintâi servitor al statului meu». De aici năzuinţa adâncă, disperată, a omenilor de excepţie, de a rămâne liberi în interioritatea lor. Aici, şi de-abia aici, începe individualismul ca termen contradictoriu faţă de psihologia maselor. Este ultima răbufnire a sufletului animalului de pradă împotriva constrângerii culturale, ultima încercare de a se sustrage nivelării sufleteşti şi spirituale indusă şi reprezentată de faptul numărului mare. De-aceea tipul de viaţă al cuceritorului, al aventurierului, al sihastrului, ba chiar şi al unui anume gen de criminali sau boemi. Aceştia doresc a se sustrage efectului numărului absorbant prin situarea deasupra lui, prin evadarea din limitele sale, şi prin dispreţ. Ideea de personalitate, cu un început obscur, reprezintă un protest împotriva omului care formează masa. Tensiunea dintre cei doi creşte culminând cu un tragic sfârşit.
Ura, sentimentul propriu-zis al rasei la animalele de pradă, presupune aprecierea adversarului. Există aici implicit o anumită recunoaştere a egalităţii calităţii sufleteşti a celuilalt. Fiinţele inferioare sunt dispreţuite, iar cele care se cred inferioare, sunt
invidioase. Toate basmele timpurii, miturile despre zei şi epopeile eroice sunt pline de astfel de motive. /Vulturul îl urăşte doar pe semenul lui. Nu invidiază pe nimeni, dispreţuieşte pe mulţi, pe toţi. Dispreţul priveşte în jos din înalt, invidia trage cu ochiul de jos în sus - acestea sunt sentimentele universale ale omenirii organizate în state şi clase, ale cărei exemplare paşnice scutură neputincios zăbrelele cuştii care le închide împreună. Nimic nu poate elibera de acest fapt şi de urmările sale. Aşa a fost, aşa va fi -sau nu va mai fi nimic. Are sens doar să ţii seama de el sau să-1 dispreţuieşti. A-l schimba este imposibil. Destinul omului curge şi trebuie să se împlinească. ,
62
63
SFÂRŞITUL: ASCENSIUNEA ŞI DECLINUL CULTURII MAŞINILOR
10
«Cultura» mâinii înarmate a avut o lungă durată de supravieţuire, cuprinzând întreaga specie umană. «Culturile întemeiate pe vorbire şi acţiune» - există deja mai multe, care pot fi diferenţiate în mod clar - izvorâte din contradicţiile sufleteşti incipiente dintre personalitate şi masă, culturi care exprimă «spiritul» însetat de putere şi viaţa violată de acesta, reuşesc să cuprindă doar o parte a lumii umane, fiind astăzi, după câteva milenii, de mult apuse şi descompuse. Ceea ce numim «popoare ale naturii» şi «primitivi» sunt doar resturile materialului viu, ruinele fostelor forme însufleţite, zgura din care s-a stins văpaia devenirii şi a trecerii.
Din acest sol cresc, începând cu 3000 î.Chr,. în anumite regiuni, marile culturi', culturi în sensul cel mai riguros şi mai profund al termenului, fiecare
' Unterg. d. Abendl., voi. I, cap.II, §.6.
acoperind deocamdată doar un spaţiu foarte mic al suprafeţei pământeşti şi pentru o durată abia de un mileniu. Este ritmul ultimelor catastrofe. Fiecare deceniu înseamnă ceva, fiecare an, aproape, are un «chip». Este istoria lumii în sensul cel mai propriu şi mai exact. Acest nou tip de viaţă plină de pasiune şi-a inventat ca simbol şi «lume» a sa oraşul -faţă de satul etapei anterioare -, oraşul de piatră ca o carcasă a unei vieţi complet artificiale, separată de pământul matern, şi cu totul opusă naturii, oraşul gândirii fără rădăcini, care atrage către sine efluvi-ile vieţii rurale spre a le mistui.'
Acolo ia naştere «societatea»2 cu ierarhia ei de castă - nobili, preoţi, cetăţeni - vizavi de «ţărănimea inculţă», ca o stratificare artificială a vieţii -cea naturală cunoaşte doar indivizi puternici şi indivizi slabi, deştepţi şi proşti -, ca sediu al unei dezvoltări culturale complet spiritualizate. Acolo domnesc «luxul» şi «bogăţia». Acestea sunt noţiuni care, datorită invidiei, sunt greşit înţelese de către cei excluşi de la realităţile respective. Dar luxul este însăşi cultura în forma ei cea mai autentică. Să ne gândim la Atena lui Perikles, Bagdadul lui Harun al Raşid şi la

epoca Rokoko. Această cultură citadină
1 Unterg. d. Abendl.. voi. II, cap II.: Die Seele der Stadt
2 Unterg. d. Abendl., voi. II, cap IV, S 1 şi 4.
64
65
este în întregime lux în toate straturile şi meseriile proprii, - el fiind cu atât mai fastuos şi mai bine definit, cu cât sunt mai târzii epocile istorice - şi este cu totul artificială fie că este vorba de arta diplomaţiei, aceea de a-ţi trăi viaţa, de arta împodobirii, a scrisului şi a gândirii sau de arta vieţii economice. Fără bogăţia economică, adunată în câteva mâini, nu se poate imagina nici «bogăţia» artelor plastice, a spiritului, şi a manierelor elegante, fără a mai vorbi de luxul unei concepţii despre lume, al gândirii teoretice în locul celei practice. Sărăcirea economică atrage imediat după sine şi pe cea spirituală şi artistică.
Procedeele tehnice care se maturizează în cadrul grupului acestor culturi sunt, în acest sens, de asemenea, un lux spiritual, fructe târzii, dulci, uşor vulnerabile, ale unei artificializări şi spiritualizări tot mai mari. Ele încep odată cu construirea piramidelor mortuare din Egipt şi a templelor-tur-nuri din Summer care apar în mileniul trei Î.Chr. departe în Sud şi care semnifică efectiv izbânda asupra masei de piatră, continuându-se cu realizările culturilor chineză, indiană, antică, mexicană şi arabă, până la cele ale culturii faustice din mileniul doi d.Chr. în Nordul îndepărtat, care
reprezintă izbânda asupra problemelor dificile ale gândiri eminamente tehnice.
Căci aceste culturi se dezvoltă independent una de cealaltă şi într-o succesiune care merge de la Sud spre Nord. Poate cultura faustică vest-europeană nu este ultima, însă cu siguranţă ea este cea mai măreaţă şi mai plină de pasiune dintre toate, iar prin contradicţia ei interioară dintre o spiritualitate complexă şi o profundă sfâşiere sufletească este şi cea mai tragică. Este însă posibil ca în mileniul următor să mai apară un succesor mai firav, undeva în câmpia dintre Vistula şi Amur, însă aici lupta dintre natură şi om, care prin existenţa lui istorică s-a ridicat împotriva ei, a fost practic încheiată.
Peisajul nordic a modelat seminţiile din spaţiul său prin condiţiile dure de viaţă, prin frig, prin nevoile permanente, creând rase puternice cu un ; spirit extrem de ascuţit, cu o văpaie rece a pasiunii nestăvilite în luptă, cu îndrăzneală şi spirit de aventură - ceea ce eu am numit patosul celei de-a treia dimensiuni.' E rândul lor acum în istorie să se I afirme ca veritabile animale de pradă a căror forţă i sufletească se luptă cu imposibilul, respectiv cu înlăturarea supremaţiei gândirii, a vieţii organizate
1 Unterg. d. Ahendl., voi. I, cap. III, § 2 în continuare, -■ap. V, § 3.
66
67
şi artificiale, asupra sângelui, spre a le transforma într-un instrument, de-a face din destinul personalităţii libere sensul însuşi al vieţii. O voinţă de putere care desfide toate hotarele timpului şi spaţiului, care are ca ţel nelimitatul, infinitul, îşi supune continente întregi, cuprinzând până la urmă tot globul, pământesc prin formele ei de circulaţie a mărfurilor şi sisteme de ştiri, transformându-1 astfel prin forţa energiei sale practice cât şi prin procedeele sale tehnice copleşitoare.
La începutul fiecărei culturi majore se formează cele două caste primordiale, nobilimea şi preo-ţimea, ca elemente prime ale «societăţii» situate deasupra vieţii ţărăneşti specifice câmpiei.1 Ele sunt expresia ideilor, şi anume a unor idei care se exclud reciproc. Nobilul, războinicul, aventurierul trăiesc în lumea faptelor, preotul, învăţatul, filozoful în lumea adevărurilor. Primii suportă sau sunt ei înşişi un destin. Ultimii gândesc în structuri cauzale. Aceia vor să-şi pună spiritul în slujba unei vieţi puternice, aceştia, în schimb, viaţa în slujba spiritului. Contradicţia nu a dobândit nicăieri forme atât de ireconciliabile precum în cultura faustică, în care sângele fierbinte al animalelor de pradă se răzvrăteşte pentru ultima oară împotriva tiraniei
'Unterg. d. Abendl., voi. II, cap. IV, § 2.
gândirii pure. începând cu lupta dintre ideea imperială şi aceea a papalităţii din secolele 12 şi 13 şi până la lupta dintre autoritatea unei tradiţii nobiliare a rasei - regat, nobilime, armată - şi teoriile unui raţionalism plebeu - liberalismul şi socialismul -, de la revoluţia franceză şi până la cea germană, mereu s-a căutat decizia
11
Această diferenţiere se manifestă în toată măreţia ei în cursul evoluţiei culturii faustice, între vikingii ca popor istoric şi vikingii spiritului. Cei dintâi, mânaţi de un impuls impetuos spre depărtări nesfârşite ajung din Nordul extrem, în 796 în Spania, în 859 în interiorul Rusiei, în 861 în Islanda şi simultan în Maroc, iar de-acolo în Provence şi în apropierea Romei, în 865 la Kiew (Kaenugard), la Marea Neagră şi în Bizanţ, în 880 la Marea Caspică şi în 909 în Persia. Ei au colonizat în jurul anului 900 Normandia şi Islanda, pe la 980 Groelanda, descoperind în jurul anului 1000 America de Nord în 1029 îi găsim, venind dinspre Normandia, în Italia de Jos şi Sicilia, în 1034, dinspre Bizanţ, în Grecia şi Asia Mică, în 1066 ei cuceresc Anglia urcând din Normandia1.
' K. Th. Strasser, Wikinger und Normannen (1928).
68
69
Cu aceeaşi îndrăzneală şi aceeaşi sete de putere şi pradă spirituală călugării nordici din secolele 13 şi 14 pătrund

în lumea problemelor tehnico-fizice. Nu constatăm aici nimic din curiozitatea leneşă, străină de fapte, a învăţaţilor din antichitate sau a celor chinezi, indieni, şi arabi. Nu întâlnim nici o speculaţie menită a construi doar o «teorie» sau o imagine a ceea ce nu poate fi cunoscut Orice teorie ştiinţifică este, de fapt, un mit al intelectului în ceea ce priveşte forţele naturii, şi fiecare este în întregime dependentă de religia corespondentă.' Aici însă, şi doar aici, teoria este de la bun început o ipoteză de lucru.? O ipoteză de lucru nu trebuie să fie «corectă», ea trebuie doar să poată fi aplicată practic. Ea nu urmăreşte să dezvăluie secretele lumii ce ne înconjoară, ci să le pună în slujba anumitor scopuri. De aceea apare cerinţa metodei matematice impusă de englezii Grosseteste (n. 1175) şi Roger Bacon (a pe la 1210), a germanilor Albertus Magnus (a 1193) şi Witelo (a 1220). De aceea experimentul, scientia experimentalis, a lui Bacon, interogarea naturii prin tortură cu ajutorul pârghiilor şi a altor dizpozitive.3 Experimentum enim

' în continuare vezi Untergang des Abendlandes, voi. I, cap. VI. 2 Ibid, voi. II, cap III, § 19. 'Ibid, voi. II, cap. V, § 6.

solum certificat, după cum scria Albertus Magnus. Este şiretenia războinică a animalelor de pradă din domeniul spiritului. Ei credeau că vor să-1 «descopere pe Dumnezeu», dorind, în fapt, să izoleze, să înţeleagă şi să utilizeze forţele anorganice ale naturii, energia nevăzută din tot ceea ce se întâmplă. Ştiinţa faustică a naturii, şi doar aceasta, este dinamică, faţă de cea statică a grecilor şi de alchimia arabilor.1 Nu substanţele sunt importante, ci forţele. Masa însăşi este o funcţie a energiei. Grosseteste dezvoltă o teorie a spaţiului ca funcţie a luminii, Petrus Peregrinus o teorie a magnetismului, într-un manuscris din 1322 este anticipată teoria coperniciană a mişcării pământului în jurul soarelui, după care, 50 de ani mai târziu, Nikolaus von Oresme argumentează această teorie în «De coelo et mundo», mai clar şi mai profund decât însuşi Copernic, iar în «De differentia qualitatum» tot el, anticipează legile căderii ale lui Galilei şi geometria coordonatelor a lui Descartes. Dumnezeu nu mai este văzut ca un stăpân care, de pe tronul său, guvernează lumea, ci ca o forţă infinită ce cu greu mai poate fi gândită ca fiind personală şi care este prezentă pretutindeni în lume. Stranie liturghie

'Ibid, voi. I, cap. VI, § 12.

a fost această cercetare experimentală a cucernicilor călugări! Şi, aşa după cum spunea un vechi mistic german: «Slujindu-1 pe Dumnezeu, Dumnezeu te slujeşte».

Lumea se săturase a se folosi doar de plante, animale şi sclavi, să jefuiască natura de bogăţiile ei -de metale, pietre, lemn, substanţă fibroasă, de apa din canale şi fântâni, - să-i învingă rezistenţele prin navigaţie, şosele, poduri, tunele şi diguri. Ea nu mai trebuia prădată de bogăţiile ei, ci pusă la jug cu forţele ei proprii, pusă să presteze muncă de sclav pentru a multiplica forţa omului. Această idee monstruoasă, atât de străină celorlalte culturi, este la fel de veche ca şi cultura faustică. începând chiar cu secolul 10 întâlnim construcţii tehnice de un tip cu totul nou. Deja Roger Bacon şi Albertus Magnus s-au gândit la maşinile cu aburi, la vapoarele cu aburi şi la avioane. Şi mulţi alţii, în chiliile lor din mănăstiri, reflectau la ideea unui perpetuum mobile.'

Această idee nu ne-a mai părăsit Ar fi fost izbânda definitivă asupra lui Dumnezeu sau a naturii - deus sive natura: o mică lume autocreată care se mişcă prin forţe proprii aidoma celei mari

fără să asculte decât de degetul omului. A construi tu însuţi o lume, a fi tu însuţi Dumnezeu - iată visul faustic al inventatorului, vis de la care pornesc toate acele proiecte legate de maşini, ce încercau să se apropie cât mai mult cu putinţă de ţelul intangibil al unui perpetuum mobile. Conceptul de captură a animalului de pradă este gândit până la ultimele sale consecinţe. Nu doar un element sau altul - ca focul furat de Prometeu -, ci lumea însăşi, împreună cu secretul forţei ei, e târâtă ca o pradă în interiorul edificiului acestei culturi. Acela ce n-a fost el însuşi posedat de această voinţă de putere absolută asupra naturii trebuia să vadă în ea un fapt diabolic, iar maşina a fost pretutindeni percepută şi temută ca o invenţie a diavolului. Cu Roger Bacon începe lungul şir al celor care au pierit ca vrăjitori şi eretici.

Dar istoria tehnicii occidentale a mers mai departe. In jurul anului 1500 începe cu Vasco da Gama şi Columb o nouă serie de expediţii vikinge. Noi imperii sunt create sau cucerite în Indiile de Vest şi Est şi un fluviu de oameni de sorginte nordică1 se revarsă în America, unde cândva navi-

' Untergang des Abendlandes, voi. II, cap. V: Maşina. - Epistola de Magnete a lui Petrus Peregrinus din 1269.

1 Pentru că şi cei ce au migrat dincolo din Spania, Portugalia şi Franţa au fost desigur, în mare parte, urmaşii cuceritorilor din vremea migraţiei popoarelor. Cei care au rămas au fost seminţiile ce au rezistat deja celţilor, romanilor şi sarazinilor.

gatorii islandezi acostaseră în zadar. Simultan, şi într-o manieră impresionantă, se continuă expediţiile vikingilor spiritului. Se inventează praful de puşcă şi tiparul. De la Copernic şi Galilei încoace, se succed nenumărate procedee tehnice care toate aveau drept scop izolarea forţei anorganice din mediul înconjurător, spre a o pune să lucreze în locul animalelor şi a oamenilor.

Odată cu dezvoltarea oraşelor, tehnica devine o realitate a cetăţii. Urmaşul acelor călugări goţi a fost inventatorul cu o cultură laică, preotul savant al maşinii. în sfârşit, odată cu raţionalismul, «credinţa în tehnică» devine

aproape o religie materialistă: tehnica este veşnică şi nepieritoare ca Dumnezeu-Tatăl; ea mântuie omenirea precum Fiul; şi ne luminează ca Sfântul Duh. Iar adoratorul ei este filistinul progresului epocii moderne de la Lamettrie şi până la Lenin.
în realitate pasiunea inventatorului n-are absolut nimic de-a face cu urmările ei. Ea este instinctul său vital, şansa şi suferinţa lui proprie. El vrea să-şi savureze triumful asupra problemelor dificile, bogăţia şi faima pe care i le conferă succesul. Faptul că invenţia lui este utilă sau funestă, benefică ori distructivă, nu-1 atinge, chiar dacă vreun om ar fi capabil să ştie aceasta de la început însă efectul
unei «cuceriri tehnice a omenirii» nu-1 poate prevedea nimeni, ca să nu mai spunem că «omenirea» n-a inventat niciodată nimic. Descoperirile în domeniul chimiei, cum ar fi sinteza indigoului şi, peste scurt timp probabil, cea a cauciucului sintetic, distrug condiţiile de viaţă ale unor ţări întregi, transferul energiei electrice şi descătuşarea forţelor apei au secătuit vechile teritorii carbonifere ale Europei împreună cu întreaga lor populaţie. Au fost în stare vreodată astfel de reflecţii să aducă un inventator până într-acolo încât să-şi distrugă opera? Cei care cred aşa ceva nu cunosc îndeajuns I firea de animal de pradă a omului. Toate marile descoperiri şi acţiuni îşi au originea în bucuria de a 1 izbândi a oamenilor puternici. Ele sunt o expresie a i personalităţii lor, iar nu a gândirii utilitare a ' maselor care privesc neputincioase, trebuind să accepte consecinţele, oricare ar fi ele. i Iar aceste consecinţe sunt teribile. Mica comuni-
tate a conducătorilor înnăscuţi, a oamenilor de acţiune şi a inventatorilor, constrânge natura să presteze o muncă ce se măsoară în milioane şi mi-j liarde de cai putere - şi faţă de care cuantumul I forţei fizice umane nu mai înseamnă nimic. Secretele naturii sunt înţelese tot atât de puţin ca altădată dar se cunoaşte ipoteza de lucru, o ipoteză
75
care nu este «adevărată», ci doar conformă unui scop oarecare, şi cu ajutorul căreia ea este silită să urmeze ordinul dat de om, să asculte de cea mai uşoră apăsare pe un buton sau a unei manete. Ritmul invenţiilor creşte fantastic şi totuşi, trebuie spus mereu, munca umană nu este cu nimic economisită. Numărul mâinilor necesare creşte odată cu numărul maşinilor, pentru că luxul tehnic amplifică1 orice alt tip de lux şi pentru că viaţa artificială devine tot mai artificială.
De la inventarea maşinii încoace - cea mai vicleană dintre toate armele îndreptate împotriva naturii, posibile în general -, întreprinzătorii şi inventatorii au utilizat numărul mâinilor de lucru de care aveau nevoie, în esenţă, pentru producerea acesteia. Munca maşinii se bazează pe forţa anorganică, pe energia aburului sau a gazelor, a electricităţii şi a căldurii, eliberate de - sau prin -cărbune, petrol sau apa. Dar prin aceasta tensiunea sufletească dintre conducători şi conduşi a crescut în mod periculos. Oamenii nu se mai înţeleg între ei. Acţiunile cele mai timpurii din mileniile precreştine solicitau colaborarea inteligentă a tuturor celor care ştiau şi intuiau despre ce era vorba
'A se compara viaţa muncitorilor la 1700 şi 1900 şi nivelul de trai al muncitorilor de la oraş în general, cu cea a ţăranilor.
Exista astfel un fel de camaraderie, aşa cum o întâlnim astăzi la o vânătoare cu hăitaşi sau în sport Or, de aşa ceva nu mai poate fi vorba deja din perioada construcţiilor monumentale ale vechiului Egipt şi Babilon. Un muncitor oarecare nu înţelegea nici ţelul şi nici sensul întregului procedeu. Acestea îi erau indiferente, poate chiar nesuferite. «Munca» era un blestem aşa cum o prezintă mitul paradisului de la începutul Bibliei. Acum însă, începând cu secolul 18, nenumărate «mâini» lucrează la obiecte despre al căror rol propriu zis, atât în viaţă în general cât şi în cea proprie, nu mai ştiu nimic, şi la a căror reuşită aceşti oameni nu participă sufleteşte deloc. O pustiire sufletească, o monotonie lipsită de perspective, fără suişuri şi coborâşuri, trezind amărăciune, îşi întinde tentaculele împotriva existenţei celor dotaţi, a celor care s-au născut creativi. Nu mai se vrea observat, nu se mai înţelege, că munca de conducere este munca cea mai dură, că propria viaţă depinde de reuşita ei. Se bănuie doar că această muncă te face fericit, că înaripează şi îmbogăţeşte sufletul, fiind de-aceea detestată.
12
în fapt însă, nici gândirea şi nici activitatea executivă nu pot schimba ceva din soarta tehnicii
77
maşinilor, care s-a dezvoltat dintr-o necesitate sufletească interioară şi care se apropie acum de împlinire, de sfârşit Noi, astăzi, ne aflăm pe culme, acolo unde începe actul cinci. Se iau ultimele decizii. Tragedia e la final. Orice mare cultură este o tragedie; istoria omului este tragică în totalitatea ei. însă păcatul şi prăbuşirea omului faustic sunt mai mari decât tot ceea ce au putut vedea vreodată Eschil şi Shakespeare. Creaţia se ridică împotriva creatorului: aşa după cum odinioară microcosmosul om s-a răzvrătit împotriva naturii, aşa se revoltă acum microcosmosul maşină împotriva omului nordic. Stăpânul lumii devine sclavul maşinii. Ea îl constrânge, ne constrânge - şi anume pe toţi, fără excepţie, indiferent dacă ştim şi vrem acest lucru sau nu - în direcţia ei de evoluţie. învingătorul căzut este târât spre moarte de atelajul ce nu mai poate fi controlat.
La începutul secolului 20, «lumea» de pe această mică planetă arăta astfel: un grup de naţiuni cu sânge nordic sub conducerea englezilor, germanilor, francezilor şi iancheilor stăpâneşte situaţia Forţa lor politică se sprijină pe bogăţia lor şi bogăţia lor constă în puterea lor industrială. Aceasta se sprijină însă pe existenţa cărbunelui. Poziţia terenurilor car-

bonifere în exploatare asigură popoarelor germanice, mai ales, monopolul şi conduce la o creştere a populaţiei fără egal în întreaga istorie. Pe spinarea cărbunelui şi în punctele nodale ale căilor de circu-i laţie care radiază dinspre acesta se aglomerează o I masă de oameni de proporţii uriaşe pe care o pro-| duce tehnica maşinilor şi care lucrează în folosul acesteia, trăind de pe urma ei. Celelalte popoare sunt menţinute în rolul de producători ai materiei prime, sau de cumpărători, fie sub formă de colonii ori ca state aparent independente. Această diviziune este asigurată cu ajutorul armatelor şi a flotelor a căror întreţinere presupune bogăţia ţărilor industrializate, şi care, datorită tehnicizării lor, au devenit ele însele maşini ce «lucrează» la o simplă apăsare de buton. Din nou se arată profunda înrudire, putem spune chiar identitate, dintre politică, război şi economie. Nivelul puterii militare este dependent de nivelul industriei. Ţările sărace industrial sunt sărace şi în general, deci nu pot susţine o armată şi un război, prin urmare sunt neputincioase politic, iar muncitorii de acolo, fie ei conducători sau conduşi, sunt obiecte ale politicii economice a adversarilor lor.
în raport cu masa mâinilor executante, pe care doar «invidioasa privire a celor mici» o vede, va-
loarea tot mai mare a muncii de conducere realizată de minţi mai puţin creative, valoarea întreprinzătorilor, organizatorilor, inginerilor nu mai este înţeleasă şi apreciată' decât cel mult în pragmatica America, şi cel mai puţin în Germania «poeţilor şi a gânditorilor». Propoziţia stupidă: «Orice roată se opreşte, atunci când braţul tău doreşte», înceţoşează mintea palavragiilor şi a scriitorilor. Aşa ceva poate să facă şi un ţap care atinge din greşeală acel mecanism. Dar a inventa aceste roţi şi a le pune în mişcare pentru ca «braţul puternic» să se poată hrăni, e ceea ce reuşesc doar câţiva, născuţi pentru aceasta.
Aceşti indivizi neînţeleşi şi detestaţi - haita personalităţilor puternice - au o altă psihologie. Ei cunosc încă sentimentul triumfului unui animal de pradă care ţine în gheare victima ce se zbate, sentimentul trăit de Columb când la orizont a apărut pământul, ori sentimentul lui Moltke la Sedan atunci când, după-amiaza, a observat de pe înălţimile din Frenois cum cercul artileriei sale se închidea la Illy, desăvârşind astfel victoria. Asemenea momente, culmea a ceea ce poate trăi un om, sunt cele în care un mare vapor părăseşte cala
sub ochii celui care 1-a construit, când o maşină nou inventată începe să lucreze ireproşabil, sau când primul dirijabil s-a ridicat de la sol.
Dar faptul că gândirea umană descătuşată nu-şi mai poate înţelege propriile consecinţe face parte din tragismul acestui timp. Tehnica a devenit eso-terică asemenea matematicilor superioare de care se foloseşte, ori teoriei fizicii care, în cursul analizei abstracte a fenomenelor, a pătruns până la formele pure ultime ale cunoaşterii umane, fără a remarca acest lucru.' Mecanizarea lumii a intrat într-un stadiu de supraîncordare periculoasă. Imaginea pământului, cu plantele, animalele şi oamenii lui, s-a modificat în câteva decenii au dispărut cele mai multe păduri mari fiind transformate în hârtie şi generând astfel modificări ale climei care ameninţă agricultura unor întregi populaţii; nenumărate specii de animale, precum bizonii, sunt exterminate total sau parţial, rase întregi de oameni, cum ar fi indienii din America de Nord şi australienii, au ajuns în pragul dispariţiei.
Tot ce este organic cade jertfă organizării care se extinde. O lume artificială pătrunde şi otrăveşte lumea naturală. Civilizaţia însăşi a devenit o maşină,
Untergang des Abendlandes, voi. II, cap. V, § 7.

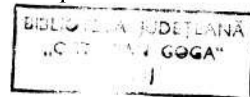
1 Untergang des Abendlandes, voi. I, cap. VI, § 14-15.
care face sau vrea să facă totul după modelul maşinii. Se gândeşte doar în cai putere. Nici o cascadă nu mai este privită fără a o transforma în minte în energie electrică. Nici o câmpie pe care paşte o turmă nu mai este privită fără gândul valorificării cantităţii de carne a acesteia, nici o meserie veche şi frumoasă, aparţinând unei populaţii primitive, fără dorinţa de a o înlocui cu un procedeu tehnic modern. Indiferent dacă are vreun sens sau nu, gândirea tehnică doreşte realizarea oricărei idei. Luxul maşinii este consecinţa unei obsesii a gândirii. Maşina este, în ultimă instanţă, un simbol ca şi idealul ei ascuns, acel perpetuum mobile - o necesitate sufletesc-spirituală, dar nicidecum una vitală.
Ea începe să contrazică practica economică pe multiple planuri. Declinul se anunţă pretutindeni. Maşina, în final, îşi anulează destinaţia, prin numărul şi perfecţionarea ei. In oraşele mari automobilul şi-a pierdut eficacitatea datorită masei mari de automobile de acolo, încât mai repede înaintezi mergând pe jos. In Argentina, Java şi în alte părţi, plugul simplu tras de cai al micilor proprietari se dovedeşte a fi superior din punct de vedere economic marilor motoare pe care le înlătură din nou. Deja în multe zone tropicale ţăranul de culoare, cu maniera lui primitivă de muncă, a devenit un con-
curent periculos pentru plantaţiile tehnicizate şi moderne ale albilor. Iar muncitorul industrial din vechea Europă şi America de Nord începe a se îndoi de munca lui.
(E o nebunie să vorbeşti - aşa cum era la modă în
| secolul 19 - despre epuizarea inevitabilă a rezervelor de cărbune în câteva secole şi de urmările ei. Şi aceasta era o gândire materialistă. Făcând abstracţie de faptul că astăzi deja petrolul şi puterea
, apei sunt utilizate ca rezerve anorganice de energie
i la o scară tot mai mare, gândirea tehnică ar descoperi şi ar exploata foarte curând şi alte surse cu
' totul diferite. Dar nu este vorba deloc de asemenea intervale temporale. Tehnica occidental-americană va

cunoaşte mult mai devreme sfârşitul. Nici un fel de împrejurare banală, cum ar fi lipsa materiilor prime n-ar putea opri această evoluţie impetuoasă. Şi, atâta vreme cât ideea activă din interiorul ei rămâne una centrală, ea va şti întotdeauna să-şi
I creeze mijloacele necesare scopurilor sale.
Dar cât timp va ocupa ea această poziţie? Pentru a menţine la acelaşi nivel chiar şi numai zestrea
l actuală de procedee tehnice şi instalaţii, sunt necesare, să spunem, 100.000 de minţi eminente, orga-
1 nizatori, inventatori şi ingineri. Aceştia trebuie să fie talente puternice, chiar creative, pasionate de cauza lor şi având o constanţă de fier, iar costurile mari necesare pregătirii lor să fie susţinute ani întregi. într-adevăr, de 50 de ani încoace, talentele cele mai înzestrate ale tineretului popoarelor albe au arătat o atracţie predominantă mai ales pentru această profesie. Copiii se jucau deja cu obiecte tehnice. în straturile şi familiile urbane, ale căror fii intră cu precădere aici în discuţie, erau prezente bunăstarea, tradiţia unor profesii spirituale şi a unei culturi rafinate - premisele obişnuite ale formării acestui produs matur şi târziu care este gândirea tehnică. Acest fapt cunoaşte de la o vreme o schimbare tot mai clară în toate ţările cu o mare şi veche industrie. Gândirea faustică începe să ajungă la saturaţie în ceea ce priveşte tehnica O oboseală îşi face loc, un fel de pacifism în lupta împotriva naturii. Omul se orientează către forme de viaţă mai simple, mai apropiate de natură; se practică sportul în locul experienţelor tehnice, oraşele mari sunt detestate, se tinde către o ieşire din constrângerea activităţilor lipsite de implicare sufletească, din sclavia maşinii, din atmosfera limpede şi rece a organizării tehnice. Mai ales talentele puternice şi creative se îndepărtează de problemele şi ştiinţele practice, îndreptându-se către speculaţia pura Apar
din nou ocultismul şi spiritismul, filozofia indiană, cugetarea metafizică de coloratură creştină sau păgână care, pe vremea darwinismului, fuseseră dispreţuite. Este atmosfera Romei din perioada lui Augustus. Datorită plictisului faţă de viaţă se j evadează din civilizaţie spre părţi ale globului mai primitive, spre viaţa de vagabond, spre suicid, începe fuga conducătorilor înnăscuţi din faţa maşinii. în curând vor mai fi disponibile doar talentele din eşalonul doi, epigonii unei epoci deosebite. Fiecare mare om de acţiune constată scăderea calităţilor spirituale ale generaţiei tinere. Dar marea dezvoltare tehnică din secolul 19 a fost posibilă doar datorită creşterii continue a nivelului spiritual. Nu doar diminuarea, chiar şi stagnarea este periculoasă, fiind un semn al sfârşitului, indiferent câte mâini bine pregătite sunt gata să muncească.
Dar ce se întâmplă în rest? Tensiunea dintre munca de conducere şi cea de execuţie a atins nivelul unei catastrofe. Ponderea celei dintâi şi valoarea economică a fiecărei personalităţi autentice în cadrul acesteia au crescut atât de mult, încât celor mai mulţi - acelora care privesc de jos - nu le mai sunt vizibile şi inteligibile. în sfera celeilalte, a muncii fizice, individul este complet lipsit de importanţă. Doar numărul mai are valoare.
85
Cunoaşterea aceşti stări imuabile - exacerbată, otrăvită şi exploatată financiar de vorbitori şi scriitori egoişti - este atât de dezolantă, încât o revoltă împotriva rolului pe care maşina, iar nu proprietarul ei, îl conferă celor mai mulţi, are, orice s-ar spune, un caracter umanist Sub numeroase forme, de la atentat şi grevă până la sinucidere, începe acum răzvrătirea mâinilor împotriva propriei sorţi, împotriva maşinii, împotriva vieţii organizate, în final împotriva a toţi şi a toate. Organizarea muncii, aşa cum rezidă ea în noţiunea de activitate colectivă, şi care se bazează pe distincţia dintre conducători şi conduşi, dintre mintea care concepe şi mâna care execută, se dizolvă pornind de la baza piramidei. Dar «masa» este doar o negaţie, şi anume, chiar a conceptului de organizare, iar nu ceva viabil ca atare. O armată fără ofiţeri este doar o adunătură inutilă şi pierdută de oameni1, o grămadă de moloz şi fragmente de fier nu mai este o clădire. Această revoltă de pe întreg pământul, ameninţă să suprime posibilitatea muncii tehnico-economice. Conducătorii pot evada, dar cei conduşi,
' Puterea sovietică nu face decât să încerce de cincisprezece ani încoace să restabilească sub nume noi organizaţiile politice, militare şi economice, pe care ea însăşi le-a distrus anterior.
deveniţi inutili, sunt pierduţi. Numărul lor înseamnă moartea lor.
Al treilea şi cel mai grav simptom al începutului prăbuşirii constă în ceea ce aş numi trădarea tehnicii. Este vorba de lucruri pe care fiecare le cunoaşte dar care niciodată nu sunt privite în corelaţie pentru a li se dezvălui sensul funest Superioritatea enormă a Europei de Vest şi a Americii de Nord în cea de-a doua jumătate a secolului trecut în ceea ce priveşte puterea de orice tip - economică, politică, militară, financiară - se sprijină pe monopolul incontestabil al industriei. Numai datorită rezervelor carbonifere exista în aceste ţări nordice o industrie puternică. Restul lumii era o zonă de desfacere, iar politica colonială a acţionat întotdeauna în sensul descoperirii de noi zone de desfacere şi materii prime, iar nu de producţie. Cărbune exista şi în alte părţi, dar numai inginerul alb ar fi putut să-1 descopere. Noi eram singurii posesori, nu ai materiilor prime, ci ai metodelor şi ai creierelor şcolite pentru aplicarea acestora Pe aceasta se bazează nivelul de trai frizând luxul al muncitorului alb care, în comparaţie cu cel de altă culoare1, deţine venituri princiare - o stare de fapt
1 Eu înţeleg prin «de altă culoare» şi locuitorii Rusiei şi a u părţi a Europei de Sud şi Sud-Est
87
trecută de marxism sub tăcere, în detrimentul său. Situaţia respectivă se răzbună astăzi când, plecând de-aici, problema şomajului se pune tot mai pregnant în cadrul dezvoltării economice. Salariul muncitorului alb, astăzi un pericol pentru viaţa lui, se bazează, ca mărime, exclusiv pe monopolul pe care-1 ridicaseră marii industriaşi în

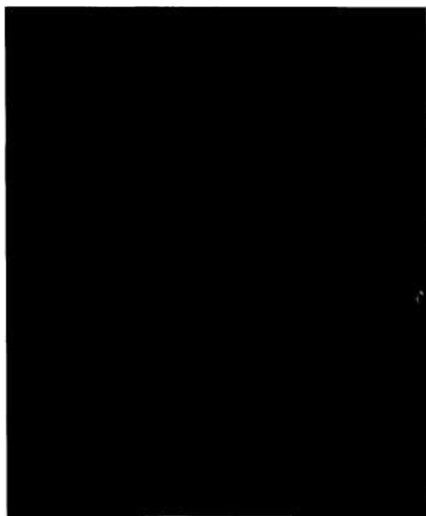
jurul său.1
La sfârşitul secolului, voinţa orbită de putere începe să facă greşeli decisive. In loc de a păstra secrete cunoştinţele tehnice - cea mai mare comoară pe care-o deţineau popoarele «albe» - ele au fost oferite emfatic, prin viu grai sau prin scris, lumii întregi. Şi toţi erau mândri de admiraţia indienilor sau a japonezilor. începe cunoscuta «dispersie industrială», datorită şi considerentului că producţia ar trebui adusă mai aproape de cumpărători pentru a obţine câştiguri mai mari. în locul exportului exclusiv de produse începe exportul de secrete, procedee, metode, ingineri şi organizatori. Chiar şi inventatorii emigrează. Socialismul, care i-ar înhăma la jugul său, îi alungă de fapt Toţi «cei de altă culoare» au aflat secretul puterii noastre, l-au înţeles şi l-au exploatat. în decurs de 30 de ani japonezii au devenit cunoscători de prim rang ai

' Deja diferenţa dintre ceea ce câştigă un argat de la ţară şi venitul unui muncitor din metalurgie demonstrează aceasta.

tehnicii, demonstrând în războiul împotriva Rusiei o superioritate tehnică din care puteau învăţa şi maeştrii lor. Astăzi au apărut, sau sunt pretutindeni în formare - în Asia de Est, India, America de Sud, Africa de Sud -, zone industriale care, ca urmare a salariilor mici, reprezintă o concurenţă devastatoare. Privilegiile de neînlocuit ale popoarelor albe au fost irosite, prăpădite, trădate. Adversarii şi-au egalat
■ modelele, ba chiar le-au depăşit poate, datorită
I şireteniei raselor din afara Occidentului şi a inteligenţei îndelung exersate a civilizaţiilor străvechi. Acolo unde există cărbune, petrol şi energie hidraulică poate fi făurită o nouă armă îndreptată împotriva centrului culturii faustice. Aici începe răzbunarea lumii exploatate împotriva
1 stăpânilor săi. Baza organizării economice a albilor se clatină datorită nenumăratelor mâini ale celor de altă culoare ce lucrează la fel de dibaci şi mult mai ieftin. Luxul obişnuit al muncitorului, în comparaţie
' cu hamalul, i-a devenit fatal. Munca albă însăşi devine inutilă. Masele mari de oameni care trăiesc
! din exploatarea cărbunelui nordic, instalaţiile industriale, capitalul investit, oraşe şi ţinuturi întregi riscă
1 să cadă victime concurenţei. Centrul de greutate al producţiei se deplasează necontenit după ce războiul mondial a dus la ştergerea respectului celor de
altă culoare în faţa albului: acesta este motivul ultim al şomajului în ţările albilor, şomaj care nu reprezintă o criză, ci începutul unei catastrofe.
însă pentru cei de altă culoare - ruşii sunt aici în continuare incluşi - tehnica faustică nu este o necesitate interioară. Numai omul faustic gândeşte, simte şi trăieşte în interiorul formei ei. Ea îi este sufleteşte necesară; nu consecinţele ei economice, ci izbânzile ei: navigare necesse est, vivere non est necesse. Pentru «cei de altă culoare» ea este doar o armă în lupta împotriva civilizaţiei faustice, o armă ca ramura unui copac din pădure pe care o arunci după ce şi-a îndeplinit scopul. Această tehnică a maşinilor se sfârşeşte odată cu omul faustic şi va fi într-o zi sfărâmată şi uitată - căile ferate şi vapoarele cu aburi la fel ca, odinioară, şoselele romanilor şi zidul chinezesc, metropolele noastre cu zgârâie-norii lor la fel ca palatele anticelor Memphis şi Babilon. Istoria acestei tehnici se apropie repede de sfârşitul inevitabil. Ea va fi devorată din interior ca toate marile forme ale unei culturi oarecare. Când şi în ce fel nu ştim.
în faţa acestei sorţi există doar o singură concepţie despre lume care este demnă de noi, cea, deja amintită, a lui Ahille: mai bine o viaţă scurtă plină de fapte şi glorie decât una lungă lipsită de
conţinut Pericolul a devenit atât de mare pentru fiecare individ, pentru fiecare pătură socială, pentru fiecare popor, încât e jalnic să ne mai amăgim. Timpul nu poate fi oprit; nu există nici-o schimbare înţeleaptă, nici-o renunţare eficace. Numai visătorii mai cred într-o ieşire. Optimismul înseamnă laşitate. Suntem născuţi în acest timp şi trebuie să parcurgem curajoşi drumul care ne este hărăzit, până la capăt Nu există altul. Să rezistăm pe reduta pierdută fără speranţă, fără salvare, iată datoria noastră. Să rezistăm ca acel soldat roman ale cărui oseminte au fost găsite în faţa unei porţi din Pompei, care a murit pentru că în cursul erupţiei Vezuviului au uitat să-i ridice comanda. Aceasta este măreţia, aceasta înseamnă să ai rasă. Acest sfârşit cinstit este singurul lucru, ce nu-i poate fi luat omului.

Cuprins: Lupta şi arma... Vremelnicia ca forma realului... Omul- un animal de pradă... A fi pradă şi a prăda... Mişcarea ca refugiu sau ca atac... Privirea animalului de pradă şi lumea sa... Omul împotriva naturii... Fapta în grup... Scopul acţiunii... Industrie... Bogăţie... Putere...
OSWALD SPE1VGLER
OMUL ŞI FILOZOFIA VIEŢII

a în derâdere tradiţia, normele şi legile scrise şi nescrise. l foarte scurt urăsc în special birocraţia măruntă, îrf lungă semnifică o persoană cu pasiune pentru cercetare, ; paranormal şi de credinţe alternative. Falanga mijlocie nnul administratorului eficient sau al gospodinei, mtabilii, istoricii, fizicienii, oamenii de ştiinţă, în general, tă caracteristică, la fel ca fermierii sau ecologiştii. Falangele tă o preocupare pronunţată pentru securitatea materială: fi, bani.

)EGETUL INELAR

ollo era zeul care conducea soarele pe cer, într-un car de i asociat cu muzica, poezia, profeţiile şi capacitatea de a lanţie, acest deget reprezintă:

fericire şi împlinire

adică mai lung decât degetul mijlociu, este însemnul celui de noroc, al celui care, animat de o încredere oarbă, nu se i speculaţii. Asta nu este valabil doar pentru cei cărora le nd şi când la curse, ci şi pentru oricine este gata să-şi asume ;rce şansa în viaţă. Dacă inelarul este foarte scurt, el este ilent şi de creativitate, putând indica şi o persoană care nu ta.

ârf lungă semnifică o abordare intelectuală a artei. Buricul Dlat sau în formă de spatulă constituie o caracteristică iemnul unei abilităţi dramatice - actorii şi actriţele prezintă i de buric al inelarului. El mai poate semnifica şi o tendinţă ă falanga mijlocie este lungă şi suplă, avem de-a face cu un taliu, linie, culoare şi perspectivă. O falangă de bază lungă gust artistic. O falangă dolofană şi bine dezvoltată (vezi : în evidenţă pe cei cu sânge de colecţionari, putând indica lecţionarii de antichităţi, cu gustul lor artistic rafinat şi :ei cărora, pur şi simplu, le face plăcere să adune stocuri de şi sfoară!

Amprenta 6. Falangă de bază a inelarului plină

MERCUR SAU DEGETUL MIC

în mitologie, Mercur era mesagerul zeilor, dar şi cel care aducea somnul. Din cauza acestui rol clasic, în chiromanţie degetul mic a ajuns să reprezinte:

- comunicarea
- talentul literar
- afacerile
- finanţele
- medicina